

שלום לך,

אני לא יודעת איפה השורות הללו פוגשות אותך.

אם ביום של מהומה ורעש, או ביום נוסף של שקט מעיק ומדכדך ואולי בלתי אפשרי.

אם עמוס לך בפנים, ומעיק, וכמעט מתפקע, או שמשהו בתוך כל הפירוק הזה מרגיש לך גם נכון וטוב.

אם את מתמודדת עם חולי - בעצמך או עם קרוב משפחה.

או שאת 'רק' שומעת וחרדה ומתפללת שלא יגיע אליך ואל הקרובים לך.

חלק מאיתנו נאבקות בתחושה של חרדה גואה, אחרות רק מייחלות שהטיפול האינסופי בילדים, בלי חלון של אוויר, יהיה אפשרי יותר. יש מי שקשה לה עם הקטנים בבית, ויש מי שעם הגדולים/הגדולות. יש מי שהזוגיות בימים הללו דורשת ממנה מאמץ שמביא אותה לקצה, ויש מי שחסרונם של בן זוג מורגש אצלה בעוצמה דווקא עכשיו.

אינספור אתגרים מביאים איתם הימים הללו. כל אחת והעבודה הגדולה שהיא עושה. וזה בעיקר בינה לבין קונה. ולפניו יקר כל מאמץ: התאפקות מכעס, וחיוך כשאין מצב רוח, מלחמה שלא נגמרת בתחושת בדידות, ומאמץ לדלות שמחה גם כשבאמת קשה, רגע של התחזקות באמונה, וחיפוש אחרי האמת, גם כשהיא נעדרת ומבקשיה מעטים.

מאחלת לך מכל הלב, שבקרוב יהיה קל יותר, שהטוב של השם יהיה גלוי, ושנחוש בו כולנו.

אם אוהבת לקרוא - הדפים הללו הם בשבילך. חמישה סיפורים לחג. להדפסה או לקריאה מהמסך.

מקווה שתהני.

פסח כשר ושמח,

ורק בשורות טובות לעם ישראל בכל מקום שהוא.

שרי וולך.

דוא"ל: 7649044@gmail.com

ברית ביום גשם

כמה שהיא לא רצתה שירד גשם ביום של הברית, וזה בדיוק מה שקורה עכשיו. כאילו השמים צוחקים לה.

שלום חגיגי מדלת הכניסה. יהודה חזר משחרית. הדמעות שלה הן הדבר האחרון שהוא זקוק לו עכשיו, אבל היא לא הצליחה לעצור אותן.

"שולמית?" הוא שאל משלא שמע אותה עונה.

היא ניסתה לשלוט בקולה, אבל הוא כבר נכנס למטבח, ועצר נדהם מול דמעותיה. "מה קרה?"
"כלום."

"כלום?"

"כלום." מבין הדמעות היא גייסה חיוך. "זה סתם מצב רוח."

הוא עמד שם נבוך. לא יודע מה עליו לעשות. "מה צריך עוד לארגן?" שאל.

"הכל מאורגן. צריך רק שקית גדולה לכרית של הברית."

הנייד שלה צלצל. רותי, דודה שלה.

שולמית לקחה נשימה והרימה. יהודה הביט בה כשענתה, כמעט בשפתיים קפוצות.

- כן. בטח.

- למה שלא הכל יהיה בסדר?

- לא, אני לא בוכה. רק קצת הצטננתי. מה פתאום שתבואי. הלבשתי אותו כבר לברית.

- כן, זה בסדר, אל תדאגי. להתראות.

שמטה את הסלולרי על השולחן ומררה בבכי.

"שולמית, מה כן קרה?"

"כלום. אני אומרת לך שכלום. ככה זה אחרי לידה."

לרגע שתק. אחר כך הלך אל החדר. "איפה יש שקיות גדולות?"

היא לא ענתה. הוא חזר למטבח.

"תגידי לי מה קרה."

היא השתנקתה. "יורד גשם."

"יורד גשם??? בגלל זה את בוכה? את חוששת שיהיה לנו קשה להסתדר עם המונית, או מה בדיוק?"

"אתה לא מבין!"

"נכון. אני באמת לא מבין."

"גם בווארט שלנו ירד גשם."

"ואז - - -?"

ביום חמישי בלילה הם החליטו לסגור את השידוך. אמא כבר הרגישה רע כל כך, שהם חששו שבמוצאי שבת לא יהיה לה כוח להשתתף. לא הייתה ברירה, אלא לערוך את הווארט ביום שישי בבוקר.

היה לילה. גשם זלעפות ירד בחוץ. אמא שכבה בחדר. שולמית ישבה לידה וספרה לה על הפגישה האחרונה שלהם. כמעט בכתה כשראתה את אמא מחייכת באושר. בקושי עצרה את דמעותיה, רק כדי שאמא לא תבכה.

רותי, אחותה הצעירה של אמא, באה כדי לארגן את הבית עוד בלילה. "יש פה רטיבות." היא אמרה מהסלון.

"יש רטיבות בסלון?" שאלה אמא שלה.

"שטויות." ענתה שולמית ורגזה בתוכה על רותי, שהייתה חייבת להפר את רגעי השלווה. "קצת רטיבות. לא מפריע לאף אחד."

ה'אף אחד' לא כלל את רותי. היא התלחשה מחוץ לחדר כדי לא להפריע עוד לאמא, אבל אחרי שאמא נרדמה, גילתה שולמית שהיא ניצבת מול עובדה מוגמרת. הווארט יערך בבית של רותי, לא בבית שלהם.

"אי אפשר להביא את המחותנים לכזה בית." רותי הייתה החלטית. "מה הם אמורים לחשוב?"

"שאנשים שאמא שלהם חולה, לא מוצאים זמן כדי לטפל ברטיבות שיש להם בסלון." שולמית הייתה בוטה יותר משהייתה רוצה להיות. הטעינות הרגשית שלה גם ככה הגיעה לסף.

"שולמית!" רותי הזדעזעה. "תקשיבי לי, את כלה. את צריכה עכשיו להיות שמחה. החתן שלך לא צריך להרגיש שהוא נכנס לבית עם בעיות."

"אנחנו לא 'בית עם בעיות'!" רגזה שולמית.

"נכון. ולכן הוא לא צריך להרגיש ככה. את מבינה? מאה אחוז שלא טפלתם ברטיבות. אני אדאג לזה עוד לפני שהוא יגיע להתארח כאן. מחר תבואו לבית שלי, ואל תעשי מזה ענין. המחנותנים יבינו שלא הסתדר לכם עכשיו לעשות שמחה בבית." היא הנמיכה את קולה. "אבל שולמית, העיקר שאת תהיי שמחה. אל תתני לחתן שלך להרגיש שהוא מפסיד בגלל שאמא שלך חולה."

המשפט האחרון היה כל כך מכעיס ומקומם ומרתיח, ששולמית פשוט הלכה משם. לא היה לה כוח לריב עם רותי חצי יממה לפני שרותי תכניס את כולם לבית שלה בשמחה ובששון ובחיוכים גדולים ועוגות פטיפורים על השולחן. שרותי תגיד מה שתגיד, וזהו זה.

בבוקר אמא הרגישה רע. היא ניסתה להסתיר את זה, אבל בקושי צלחה את הדרך מהמעלית ועד למונית שחיתה להם בחוץ, בגשם השוטף. שולמית סוככה עליה במטריה, וחנקה את דמעוניה. האיפור ירד אם היא תבכה. זה יהיה כמו לשים שלט: אמא שלי חולה, ואני עצובה נורא. בדבר אחד רותי בכל זאת צדקה אתמול. כלה צריכה להיות שמחה.

"אמא, נרטבו לך הרגליים." היא גילתה בדאגה במונית.

"זה בסדר." אמא שלה חייכה בקושי. "העיקר שאת כלה."

"נביא לך מהבית גרביים ונעליים להחלפה." אבא אמר מהמושב הקדמי. הנהג חזר אחורנית עד הכניסה לבית, ושולמית רצה הביתה כדי להביא לאמא את הנעליים. גם הרגליים שלה נרטבו, אבל לא היה לה זוג מתאים אחר. לא נורא. העיקר שלא שמו לב.

יהודה הקשיב, המום. "בווארט הלכת בנעליים רטובות?"

כן. גם גרביים לא היה לה זמן להחליף. כי רותי כבר התקשרה דואגת שהם מאחרים, ותיכף המחנותנים באים, ואסור שהם ירגישו שמשהו לא בסדר. שולמית נלחצה, וכשהגיעו סוף סוף, הייתה חייבת לעזור לאמא להחליף את הגרביים והנעליים, ואחר כך כבר פחדה לפרוש לכמה דקות כדי להתארגן בעצמה. כל רגע החתן והוריו היו אמורים להגיע. הם צריכים להרגיש שאין שום בעיה.

גם בחתונה היא הייתה חייבת להיות שמחה. אפילו שאמא כבר לא הייתה איתם, ולרגעים היא רצתה פשוט לצרוח. היא קבלה את כולם בחיוך ובלבביות. בעליזות אפילו. לאף אחד לא הייתה הזדמנות לרחם על הכלה היתומה המסכנה שאמא שלה נפטרה בין האירוסין לחתונה.

"לא הבנתי שכך את מרגישה." יהודה היה מזועזע.

"ידעתי שאסור שתרגיש." שולמית הניחה את ראשה על השולחן והתייפחה. "וגם בשבע ברכות שלא תרגיש, וששנה הראשונה לא תרגיש שבגלל האבל על אמא שלי, אז.. אז אין לנו שנה שמחה כמו של כולם."

"הרגשת חייבת להיות שמחה כל הזמן???"

היא רק בכתה. אינה מסוגלת עדיין לומר לו עד כמה צדק, עד כמה דייק עכשיו בהבנה שלו. עד כמה ייחלה לזה. עד כמה היא משתוקקת שבאמת יבין, עד כמה היא פוחדת שהדלת שנפתחה עכשיו ביניהם – תסגר.

הוא התיישב לאט.

"בגלל זה לא רצית ללכת עכשיו לאף אחד? לא רצית שארגיש שבגלל שאמא שלך נפטרה, אז אנחנו צריכים ללכת לדודים אחרי הלידה?"

"לא. לא. לא רציתי ללכת לרותי. דווקא חשבתי שלך יהיה קל יותר עם נלך. אבל לא היה לי כח להיות אצלה."

שוב התייפחה.

הוא השעין ראשו על ידיו, חסר אונים. הנייד שלו צלצל. אמא שלו.

"כן, אמא. הכל בסדר. ברוך השם. אהמ... אני חושב שאנחנו מסתדרים. כן, תודה רבה. כן, לא. לא צריך. שולמית כבר הלבשה אותו בבוקר. אני אחזור אליך עוד מעט. בסדר? כן, להתראות."

הוא קם, הוציא כמה בגדי תינוק שקבלו במתנה, והכניס את הכרית של הברית לשקית שהתפתה. "אמא שלי שאלה אם את צריכה עזרה כדי להלביש את התינוק. למה היא שואלת? תמיד עוזרים בזה?"

"כמעט תמיד יולדת בפעם הראשונה הולכת לאמא שלה." קולה היה עמום. "אמא שלה גם עוזרת לה לרחוץ את התינוק ולהחליף לו טיטולים. כנראה שגם ביום של הברית היא עוזרת."

הוא השתתק, מנסה לקלוט מה שאמרה בין המילים. "קשה לך שאת צריכה לטפל בו לבד."

"אני מסתדרת."

"למה לא בקשת ממני שאעזור לך בזה? אני יכול לנסות להחליף לו טיטול."

היא לא ענתה.

"רצית שלא ארגיש שבגלל שאמא שלך נפטרה אני צריך לטפל בו?"

הבכי שפרץ ממנה היה תשובה.

הנייד שלה צלצל. רותי. היא לא זזה. הוא לא הרים.

אחר כך נחמה, אחותה הקטנה.

הן כנראה כבר באולם.

שוב צלצל. עוד פעם רותי. אף אחד מהם לא לקח את הנייד.

התינוק ישן, נס. את הדברים שהם צריכים לקחת שולמית הכינה לילה קודם, אבל הם חייבים כבר לצאת.

"כולם כבר מחכים לנו."

"בסדר." היא השתנקה. הזדקפה במהירות חותכת, ופתאום התישבה במרי. "אז שוב אני צריכה לחייך יפה בשביל לא לקלקל את השמחה. אה?"

"את לא צריכה כלום." הוא ענה, נבוך. "אבל חייבים כבר ללכת."

"למה?" היא סערה. אף פעם לא ראה אותה כך. "למה מה שהכי חשוב עכשיו זה ללכת? מה יקרה אם כולם יחכו קצת?"

הוא חיפש מילים.

"עד שסוף סוף דברנו על זה." קולה רטט. "כל הזמן אני נחנקת עם כל זה מבפנים. כל כך עזרת לי שהקשבת עכשיו. אז למה... למה עכשיו צריך ללכת מהר כי רותי מתקשרת?"

המשפט הכמעט אחרון שאמרה הפך את הרגשתו מהקצה לקצה. עד לרגע זה לא הבין שהקל עליה כשהקשיב, שהוא יכול לעזור. הוא התיישב גם כן. "את צודקת." אמר ברוך. "יש לנו עוד קצת זמן. לא יקרה כלום אם כולם יחכו. העיקר מה שאת מרגישה."

עיניה נעשו לחות. אבל החיוך הציף אותה. כבר שנתיים היא מייחלת שיהיה לה מותר להרגיש. אף פעם לא האמינה שיגיע יום שהיא תוכל להגיד את זה, שהיא תעז לספר, שהוא יקשיב. שהוא יבין.

"כשנפגשנו, אמרת לי שאמא שלך חולה." הוא חפש את מילותיו. "ספרת לי הכל בכנות. זה היה אחד הדברים ש... שדברו אלי. הערכתי את ההתייחסות הטבעית שלך לקושי, את כך שלא ניסית להסתיר, את האמיתיות שלך. אף פעם לא הבנתי שאחרי שהיא נפטרה הרגשת צורך להסתיר ממני חלק מהצער."

"גם לפני זה." שוב בכתה, אבל חשה איך הדמעות שוטפות מתוכה את גוש הצער, גלים גלים. פורקות ממנה עשרות שיחות שנחנקו, מאות מילים שזויפו, אלפי דמעות שננעלו ונאטמו.

מאז שאמא נפטרה לא חשה בהקלה כזו.

קמה לכיור, ושטפה פנים. עיניה היו אדומות ונפוחות. אין סיכוי שלא יראו עליה שבכתה. שמעה אותו מתנצל שהיה להם עיכוב. שהם כבר מתארגנים. שזה בסדר. הוא כבר מזמין מונית והם יגיעו בזמן, לפני המוהל.

"כולם יבינו שקרה משהו." מלמלה, למרות שלא באמת היה לה אכפת.

"יהיה בסדר." הוא אמר, והפעם הצליחה לשמוע גם את המילים שלא ידע להגיד. היא בסדר. הצער שלה בסדר. יש לצער מקום בחיים המשותפים שלהם. יש לה מקום. יש לה את כל המקום.

"את רוצה כבר לצאת?" שאל.

היא רצתה.

בחוץ שטף הגשם. יהודה אותה למונית להגיע קרוב לבנין. עם התינוק הישן בזרועותיה פלסה שולמית דרך בין השולוליות. ובכל זאת, כשהתיישבה בפנים גילתה שרגליה התרטבו מהטיפות.

יהודה הכניס את העגלה לתא המטען. "הכל בסדר?" שאל אותה. "נרטבת?"

"קצת. אבל זה בסדר. לא רציני."

"שמחה אחת ברגליים רטובות זה מספיק." עיניו חייכו אליה. "חכי רגע."

הוא מיהר אל הבית. התינוק פקח עיניים. שולמית הרימה אותו, והצמידה את הלחי הרכה ללחיה שלה. אמא הייתה אוהבת אותו כל כך. אם רק הייתה פה איתם.

היא ליטפה את פניו של התינוק. "יש לך ברית היום." לחשה, ולא היה לה אכפת שדמעות זולגות על לחייה, ושיראו. "יש גם גשם. זה שוב הולך ביחד, וזה בסדר."

היוכל לתקן

"... כי מי יוכל לתקן את אשר עותו." (קוהלת, ז, ג)

רש"י: כי מי יוכל לתקן לאחר מיתה את אשר עותו בחייו.

ליטא, ה'תרפ"ד, (1924 למינים)

בבית לא דבר איש על הקבוצה מחברי 'החלוץ' שתצא לוולוז'ין בשלישי עם שחר.

בעיירה כולם דברו רק על זה.

"מי יאמר דבר תורה?" אבא בקש בשולחן שבת. "צבי, משהו על הפרשה?"

צבי נענה, ואילו יהודה גרד רגל ברגל מתחת השולחן, עיניו נודדות בין בני הבית. בערל בן העשר מקשיב, או רק מעמיד פנים ככזה? ודווקא גיטל מאזינה הפעם, במקום להיות שקועה באחד מאותם עיתוני 'הפועל הצעיר' או 'העתיד' שהיא צוברת מתחת למיטתה, אבל נצנוץ של מרי ערמומי היה בעיניה.

"משה רבינו," היא התחילה כאשר צבי הפסיק לרגע, "גם כן רצה לעלות לארץ ישראל. אז למה שכשאני אומרת שצריך-"

"הפסיקי!" כעסו של אבא ניצת. "הפסיקי עם הדבורים הללו!"

"לשם מה את עושה זאת, גיטל?" אמא בקשה בכאב. "למה את עושה רע לכולנו? צבי מתיחס אליך בכבוד למרות הכל. תני לו את הכבוד שלו. תאפשרי לו לומר דבר תורה בלי הפרעות."

"בסדר, בסדר. לא התכוונתי להגיד כלום." אחותו נשענה לאחור בנינוחות מתריסה. "אפילו לא שמעתם מה עמדתי לומר."

אבא התנשף בכעס כבוש. "המשך." הוא הורה לצבי.

צבי המשיך, ואילו יהודה שחק במזלגו. שוב ניסה לשער מה באמת חושב בערל. דרך חשיבתם של האחרים בבית נהירה לו. הוא רק תוהה עד כמה מעריך אבא את מזלו יוצא הדופן. הוא מהיחידים בעיירה שנותר לו בן בישיבה. כלומר, שניים.

צבי עבר לדבר על סוגיה שהם למדו לאחרונה, אבל הפעם שגה. יתכן? כן. הייתה לו טעות בהבנת דבריו של רש"י.

"רש"י התכוון למשהו אחר." התחיל יהודה לומר.

"הקשב קודם לדבריו של צבי עד תומם." הורה לו אבא.

צבי נפנה לעברו. "התוספות מבאר את דבריו של רש"י בדיוק כמו שאמרתי."

"תאמר לנו אחר כך מה שהיה בדעתך לומר." אמרה לו אמא כמבקשת להפיס את דעתו.

צבי המשיך לדבר. יהודה שמט את מזלגו על השולחן. כשצבי יגמור תיסוב השיחה על משהו אחר, אבל בלאו הכי אין טעם שינסה הוא לומר את שלו. בלאו הכי יתברר גם הפעם שהוא זה שטעה. תמיד הוא הטועה. בעצמו אינו יודע לשם מה ניסה. אולי כי גמר אומר בדעתו להוכיח לכולם שטעו בו. אבל לא כאן ולא כך יצליח לעשות זאת.

אמא פנתה לגיטל. "עזרי לי, בבקשה, להגיש את המנה הבאה."

שתיהן יצאו למטבח. להביא את המנה, כביכול. כאילו לא ברור לכולם מה הדבר האמיתי כאן. הנסיעה שאין מדברים בה. אמא נאחזת בקשר עם גיטל. אמא פוחדת עליה.

*

אמא צעקה וגיטל בכתה. לא ידעתי האם להתערב, אבל אבא בקש ממני. "דבר איתה גם אתה, צבי." הוא אמר לי.

אבא היה שבור.

יהודה, אני משער שאתה מעולם לא זיהית את קשייו של אבא. לא הבנת את מאמציו ומאבקיו, חשת רק בהקפדותיו. כך נראה לי, אבל איני יודע. בסכלותי לא דיברתי איתך על כך מעולם, וכנראה שלעולם לא תהיה לי עוד הזדמנות.

אולי אם הייתי משוחח איתך, היית מבין את אבא. אולי אז היית מרגיש טוב יותר עם דרכו הקפדנית לעיתים. ואולי רק טעות היא בידי, ודווקא כן חשת באהבתו של אבא? לעולם לא אדע.

אבל את הרגע הזה רואה אני שוב ושוב מול עיני. אמא בוכה ומתפרצת בחדר, גיטל מתיפחת, בערל נמלט לחצר כדי לשחק שם כביכול, ואתה יושב בפינת חדר המגורים ושותק. מה חשבת אז? האם אז כבר ידעת מה יתנפץ עלינו בליל המחרת?

מתי החלטת???

אני שואל ושואל את עצמי את השאלה הזו.

תשובה לא תהיה לי.

*

שוב מנסים אמא וצבי לשדל את גיטל. היא מתיפחת ומטיחה שהיא תעזוב ולא אכפת לה, ושניהם משדלים אותה ומדברים על ליבה.

בערל אמר שיצא לחצר, אבל את כל הכסף שחסך בשנתיים האחרונות היה יהודה מוכן לתת אם בערל אכן בחצר כמו שאמר. בערל לבטח התרחק עד למקום שממנו כבר אינו יכול לשמוע מה שקורה בבית. שם הוא עומד ובוטש ברגליו, רודף אחרי תרנגולים, ומשליך אבנים. כשישקוט הבית, ישוב. חכם הוא בערל. רוצה היה הוא לדעת מה תהא דרכו של בערל לכשיגדל.

צבי שח לגיטל על צערה של אמא, ולחילופין משדל אותה שהיא לא תמצא את אושרה בפלוגת ההכשרה אשר בוולוז'ין. דומה שטרם החליט צבי באיזו דרך יגרום לה לשנות את דעתה.

לו היה הוא במקומה של גיטל, לא היו דבריו של צבי משכנעים אותו כהוא זה. מה יודע צבי על 'החלוצ' כלום מכיר הוא את שיריו של שאול צ'רניחובסקי? האם קרא פעם את העיתון 'דער שטעקל-דרייער'? יודע יותר ממהו על יוסף טרומפלדור? אין צבי יודע מה הוא סח.

לפלא הוא בעיניו שגיטל מתווכחת בסערה עם צבי. דומה כאילו דבריו נוגעים בליבה. אבל אין בכך כדי להוכיח מאומה. בנות רגשניות הן.

צבי משדל ומשכנע בחדר האחד, אבא ואמא משוחחים בחדר האחר, ויהודה בחדר המגורים שומע קצת מזה ומעט מזה. פה אין זקוקים לו, וגם פה.

"יש לה אופי חזק, אבל צבי ישכנע אותה." אומר אבא לאמא בחדר.

טרם נכנס יהודה לישיבתו של צבי, כאשר כבר היו חפציו מוכנים, ישב בבוקר תחת חלון חדרם וגילף בסכין ענף עץ בינוני. תוהה היה אז כיצד יראו החיים בישיבה, ומדוע, בעצם, מלגלג משולם חיימוביץ' על צבי ומכנה אותו 'פרוש'. האם משולם צודק מעט בלעגו? צבי אינו יודע רבות על חרות ותחיה, או על צעירי ציון.

באקראי שמע אז מתוך החדר את שיחתם של הוריו בחדרם. אמא חרדה פן יחפש הוא את חברתם של הבחורים המשכילים בעיר, וישנה את אורחותיו הרחק מעיניהם של הוריו. אבא הרגיעה שאין לחשוש לעתידו. "אמרתי לצבי שישים עליו עין." אבא אמר. "ליהודה אין אופי חזק. הוא יראה את עצמו ככפוף לצבי וינהג כמוהו. הוא לא יעז לחפש לעצמו דרך משלו או לעשות דבר מה שלא יזכה בהערכתו של צבי."

הוא קטן מצבי רק בשלוש שנים.

אחר כך ארזה אמא ציידה אותו בעוגיות מאפה בית לדרך, ואבא השתדל לגלגל איתו שיחה נעימה בלוותו אותו לתחנה. במדרכה עמד מרדכי יודל רוגובין במרכזה של קבוצת נערים, ועמל לשכנעם בעד פתיחת סניף של 'חרות ותחיה' בעיירה.

מרדכי יודל שם, ואילו הוא הולך לישיבה. אומץ ליבו שאיננו הוא המשאיר אותו כאן. היה רוצה להבין מדוע איתן אבא בדעתו שדרכם של צעירי ציון שגויה היא, שמא אכן יחישו הם את בוא הגואל, אבל אינו מוצא עוז בעצמו כדי לשאול.

*

אחרי שזה קרה, היה שבוע שבו לא חדלה אמא מלבכות, ואבא לא הפסיק להסתובב אנה ואנה. אחר כך הם החלו לנסות להבין מה הניע אותך, יהודה. הם שאלו אותי איך היית בישיבה. האם היית מרוצה מהחברותות שלך. האם היו לך חברים.

ספרתי להם על יחזקאל ליבוביץ' שלמד איתך כי אני בקשתי ממנו. על משה קטובסקי ושלמה בונימוביץ' שהיו שותפים איתך בחדר כי אני סדרתי זאת ללא ידיעתך.

לא ספרתי להם על השאלות האוכלות בי.

האם חסות היתר מצידי לא פגעה בך. האם עודף ההדרכה מצידי לא דכאה את חרות נפשך. האם בכל שנות למודינו המשותפות נתתי אי פעם דעתי עליך. לא על הצלחתך וחינוכך, אלא על מחשבותיך ורגשותיך, על שאיפותיך.

על לבך.

*

בשני בערב אבא ואמא התלחשו בדאגה, וצבי האריך בשיחה עם גיטל. בערל הסתובב בעיירה וחבט בגזעי העצים, ואילו יהודה ישב מול ספר פתוח, ושאל את נפשו האם יעשה זאת או לא.

רק משולם חיימוביץ' ומרדכי יודל רוגובין יודעים, אבל שניהם שומרים את סודו מזה חודשים ארוכים. יכול הוא לסמוך עליהם. אם לא יבוא, איש לא ידע על שהיה בדעתו לעשות זאת. בעוד ימים אחדים יסע עם צבי לישיבה, והכל יהיה כלא היה. רק נפשו שלו תשאר עלובה ורמוסה, נפגעת מחולשת כח רצונו לעשות את אשר מבקש הוא לעשות.

אמא הלכה אל המטבח, והוא הפך דף בספר אשר החזיק לפניו. אין הוא יודע מה רע ומה טוב. החלוץ מושך את ליבו, אבל פוחד הוא להכרית את נפשו מארץ החיים. היה רוצה לבקש עצה, לו אך היה ממי לבקשה.

בחצות נדמו קולותיהם של אמא וגיטל. דומה כי אמא הפיסה לבסוף את דעתה של גיטל, והיא נרדמה. במטבח שוחח אבא עם צבי, ואמא בכתה בכי של הקלה.

יהודה עלה על יצועו, מתקשה לנשום תחת כובד הלחץ שבתוכו. צריך הוא לעשות מעשה. ילך איפה באשר ילך, אבל את עיקרי אמונתו ישמור. שמע את דלת הבית ננעלת מבפנים, ואת אבא השולף את המפתח.

הוא לא נע. דבר כזה לא עשה אבא מעולם.

"אם בכל זאת תחליט גיטל ללכת בלילה, מוטב תהיה הדלת נעולה." שמע את אבא אומר לאמא חרש, כמתנצל. "אם לא, היא לא תדע שלא בטחתי בהחלטתה. אשים את המפתח תחת הכרית שלי."

עוד שעה ארוכה חלפה עד שדמם הבית. הוא הקשיב לנשימתו הקצובה של צבי, וקם ללא קול. הם אף לא שמו לב ששכב לישון בבגדיו. בדממה נעל את נעליו, תחב את ארנקו לכיסו, ופתח את החלון. הבית אינו גבוה מדי. חרש עטף את עצמו בשמיכה, וטפס.

האם ישים הכל מאחוריו ויתחיל מתחילה?

אולי הוא נמהר, אולי הורס את עתידו.

אפילו לא הלך לחדרם של אבא ואמא להפרד מהם במבט עיניו. לא השאיר מכתב. לא שקל את הדבר היטב בדעתו. לא כלום. הוא פזיז מדי.

החזיר רגל אחת בהיסוס, ולא המשיך לנוע.

אם יתעכב, לא ימצא בו יותר את האומץ. זו רק חולשת ליבו המניעה אותו להסס. פעם אחת חייב הוא להיות מסוגל להחליט. פעם אחת עליו להוכיח שבעל אופי הנהו.

הוא קפץ.

*

יהודה, כשאני חושב על הבוקר ההוא, אני שוב נופל לצער עמוק המטריף עלי את דעתי.
כי אני הוא זה שלא שמתי לב בבוקר למיטתך הריקה, הסמוכה לזו ששלי. אני זה שבשלו
התוודענו להעדרך רק אחרי שנעלמו העגלות מהאופק.

זלמן חיימוביץ' בקש לשוחח עם אבא לאחר תפילת שחרית. חפץ היה להתאבל איתו
בצוותא על בניהם ששנו ופרשו. על בנו שלו שהביא לפני שנים את רוח הציונות לעירה
ובבוקר זה עזבה לצמיתות, ועל בנו של אבא, בחור הישיבה, שביום אחד קם והלך. הוא
ראה אותך בעגלה, כאשר בא להפרד ממשולם.

אבא לא הבין מה הוא שח, חשש שמא רוח שטות נכנסה בזלמן, אבל כשראה שאיתן הוא
בדבריו, רץ מבועת אל הבית. רק אז גילינו שאינך נמצא. בגדי הלילה שלך היו מקופלים
תחת הכרית, זועקים אלי בהאשמה. לא אתה קפלת אותם. אף פעם לא היית מקפל. הכיצד
לא שמתי לב שלא לבשת אותם אמש?

כלום החלפתי איתך מילה כל יום האתמול.

*

"מרדכי יודל פשוט רוצה לראות שוב את 'דער דארפס יונג'." קרא שניאור ברגר והכל צחקו.
הוא הבין ששיחתם נסובה על הצגות שחרות ותחיה מציגה בוולוז'ין לקהל הרחב בשביל מימון
פעולותיה, אבל מה מצחיק?

"יהיה בסדר." אמר לו משולם בידידות, כמו קרא את מחשבותיו. "יקח זמן מה עד שתתרגל.
בכל אופן צנחת כאן כמעט בלי הודעה מוקדמת."

רק הוא הגיע בלא כלום. האם לא יכול היה לארגן את בגדיו לפחות? לצרור את חפציו ולקחתם
איתו כאשר קפץ מן החלון? צבי לעולם לא היה נהג בפזיזות כמוהו.

"אנחנו אמורים להגיע לוולוז'ין מחרתיים." אמר משולם לכולם. "ומיד להצטרף למייסדים
האחרים באפארצ'ו." הוא פנה אליו. "אחד בשם ברנשטיין, נפח, ישכן אותנו אצלו."

היה ברור שמלבדו, ידעו כולם את כל הפרטים מראש. הם תכננו את הנסיעה הזו עוד מראשית
החורף. קראו בצוותא את הקונטרסים של 'אחדות העבודה', ואת גליונות 'העתיד'. ביחד תכננו
הכל.

הוא צנח לתוכם, בלא לדעת את אשר מבקש הוא לעשות. גם כאן הוא נחות, אבל כאן לא ישאר
נחות. כאן יעשה את דרכו כאדם בוגר העומד ברשות עצמו. כאן הוא יצליח.

*

העובדה שתפילך נשארו בבית שברה לגמרי את רוחה של אמא. שבוע וחצי עבר בטרם
גילתה זאת. הבכוונה תחילה לא השארת את תפילך במקומם הקבוע, או מתוך פזור נפש
הקבוע בך?

רציתי לנחם את אמא, אבל לא היה בי הכח. אבא מסתגר בעצמו. גיטל נבוכה ומבולבלת, מרבה היא לשוחח איתי בימים אלה. בערל משוטט בחוץ. עם איש אינו משוחח שיחה של ממש. מה זאת עשית לנו? האם כה הרעונו לך?

ואולי שאלה של שטות בידי. רק חמישה בחורי ישיבה נותרו בעיירה. מדוע תימנה דווקא אתה איתם? שניאור ברגר היה מהטובים בישיבה, מהמוכשרים והמצליחים. אביו היה גאה בו, לא חסר לו דבר, ובכל זאת נמשך ליבו אל צעירי ציון, ולבסוף עזב את הישיבה. אבל הוא לא הלך בפתע פתאום, כמוך. אף לא אחד, מלבדך, ברח בפתע לקיבוץ הכשרה בעודו תלמיד ישיבה. אף לא אחד ערק בלילה אחד ממשפחה שסברה שדבר אין לו עם סוציאליזם או עם החלוצ.

אמא ממררת בבכי, והכעס עליך גודש אותי לבלי הכיל. אבא מאבד את חיותו, ואני רוצה להטיח בך את זעמי. אבל כשאני חושב על השנים בהן היינו יחד בישיבה, רגשי האשם הם המאיימים להטריף עלי את דעתי.

אבל הלא אין האחריות מוטלת עלי. אתה הוא זה שהחלטת לפרוש, אתה זה שבחרת לעזוב. לכל אחד קשייו שלו. פעמים שגם לי קשה מאד, מיצר אני על שבסכולתי לא שתפתיך בזאת. אולי היה בזה כדי לאמץ את רוחך.

אני שוכב ער בלילות ושואל את עצמי האם באמת תעזוב הכל. ההחלטה היא שלך. האחריות היא שלך, אבל אשמתי שלי היא שהגעת למצב שבו היה לך רצון להחלטה כזו.

אשמתי שלי היא שכדי שתוכל פעם אחת לבחור, הרגשת צורך לברוח.

לא רק אשמתי שלי, אבל חלק נכבד לי בה. אני קם מהמיטה, והולך אל החלון ממנו קפצת. רואה בעיני רוחי את שמיכתך, מוטלת שם למרגלותי. איך אזרת עוז לקפוץ, ואיך מעולם לא הכרתיך. ללא כח אני משעין את ראשי על מסגרת החלון, ומייחל לחזור עשר שנים אחורנית.

*

בחור בשם חיים ביניע הדריך אותם בחיתוך העצים. מבין הבחורים שהגיעו איתו מהעיירה, רק שניאור עבד איתו במנסרה, האחרים עבדו בטחנת הקמח. מוטב כך. בין הבחורים מראקוב ומאושמינה הרגיש יהודה טוב יותר.

"חתוך דק יותר." חיים ביניע הורה לו, והוא לקח את המסור ליד. זרועותיו כאבו, אבל הכאב הקל על נפשו. רוצה הוא לחתוך ולשכוח, לחתוך ולא לחשוב. לחתוך. להניח לראשו להתמלא ברעש חינוך המסור בעץ, לחתוך. לראות את שביבי העץ ניתזים וממלאים את מרחב הראיה שלו. לחתוך.

בדרך לכאן הבין שגם את תפיליו לא לקח. דרך חזרה לא הייתה, ולבקש ממרדכי יודל את תפיליו לא העז. מרדכי יודל הביא את תפיליו עמו, וכמוהו גם שני בחורים מאושמינה. אבל מה יאמר להם, שקפץ מחלון ביתו באישון ליל כשרק בגדיו עליו? שלא העז מעולם לומר להוריו את אשר בליבו? שלא הצליח להתייצב בפניהם בטרם עזב? שנפשו נהרסת מהשקר אשר הוא משקר אותה?

אין הוא מצליח לשמור את השבת לגמרי, גם לא כל מאכליו כשרים. מה יענה ביום דין, מה יגיד.

בהיותו ילד, למדו הוא וצבי אצל אותו מלמד. צבי ידע תמיד את התשובות, ואילו הוא הרבה לשגות. פעם חזר הביתה מוצף רגשות פגועים, והשתוקק להיות מחובק בין זרועותיה של אמא. אבל גיטל התרפקה על ברכיה, וצבי חזר עם קובית סוכר שקבל מהרב'ה בגלל ידיעותיו.

הוא הלך אז למיטתו ושכב בה ללא קול, חולם בהקיץ שאמו תבוא ותנחם אותו.

היא באה. שמה לב לשתיקתו, חפשה אותו ומצאה. התיישבה על מיטתו, ליטפה אותו, והפצירה בו לספר לה מדוע עצוב הוא. חבוק בין זרועותיה העז לחזור על נזיפתו של המלמד. היא לחשה באוזניו דברי נחמה, ושחה לו עד כמה היא אוהבת אותו.

היה משתוקק עכשיו להיות שוב בין זרועותיה, לחוש באהבתה, לדעת שיקר הוא לה. לדעת שיקר הוא.

לא היה עליו לברוח לכאן כדי למצוא את עצמו. יכול היה לבקש ללכת לישיבה שונה משל אחיו, לעמוד על זכותו לעמוד בפני עצמו, לחפש את דרכו שלו בנתיבי האמת, לתת חרות לנפשו בלי לאבד אותה. לדבוק בבוראו.

אם היה בו העוז, היה כותב לאמו ומבקש ממנה שתשלח את תפיליו. אם היה רואה את עצמו כבעל אופי, היה הולך עכשיו ומחפש בישיבה אחרת את מקומו. תחת זאת עומד הוא, חותך וחותך. מייחל לאהבתה של אמו וחותך. מתגעגע אליה וחותך. בוכה בליבו וחותך. פוחד שנשמתו תאבד לנצח וחותך.

הרקע על התקופה, ההתמודדות הקשה של ההורים, הקשיים והנסיגות, על פי הספר "לבטים", ספרו של הרב חיים רבינוביץ' זצ"ל.

המידע ההסטורי על קבוצת ההכשרה המסוימת ההיא, כולל שאר הפרטים, וגם השמות האופניים בליטא בתקופה ההיא, על פי הספר "וולוז'ין- ספרה של העיר ושל ישיבת עץ חיים."

חזקוש

5:47 אחרי הצהרים.

חזקוש נכנס. בלי לדפוק.

אז גם היום הוא הגיע. איך קיויתי שלא.

"איזה פירות יש לכם לכבוד ט"ו בשבט?" אני שומעת אותו שואל את מיכל, שקטנה ממנו בשנתיים. "אה, יופי." הוא מחמיא שם מעשה מבוגר מול המבחר הדל שקניתי בצהרים. "מיכל, את יודעת שזה לא ממש מנהג לאכול פירות בט"ו בשבט?"

אולי מיכל עונה. אולי לא. אני בחדר שינה, מאכילה את רותי התינוקת, אבל חזקוש לא זקוק לי כדי להרגיש בבית. עכשיו הוא מרצה באוזניה של מיכל, הבכורה שלי, על 'מנהג ישראל דין', ולמה הכוונה, ומתי, ולמה לאכול פירות בט"ו בשבט זה לא דין.

הנאומים המלומדים שלו... מעצבן שהוא בא לכאן כל כך הרבה בזמן האחרון. עד כדי כך חסרים לו אחים קטנים?

אהרל'ה מקניט את דודי. בנצי מילל. רותי בזרועותי עדיין אוכלת. אין לי כוח. חזקוש נזכר שהוא רעב. "עוד לא אכלתי כלום." הוא אומר למיכל. "מה יש לכם היום לאכול?"

"יש מרק כתום." היא עונה. "בסיר הגדול. אתה יכול לקחת." טובת לב, מיכל הזו, דומה לסבתא שלה.

"אוף." הוא פולט. "אין לי כח לקחת לבד."

הוא מצפה שאני אגיש לו. אני עייפה מזה.

6:13 כבר ממש ערב.

"מה, אתם אוכלים היום ארוחת ערב רגילה?"

"למה לא?" מבררת מיכל.

"כי זה ט"ו בשבט."

"אז מה?"

"בשביל מה קניתם פירות?" הוא עונה בשאלה. "ט"ו בשבט מתחיל מהלילה. כמו בשבת. כל הימים מתחילים מהלילה. בבית שלנו בליל ט"ו בשבט אוכלים סעודה חגיגית של המון פירות וגם אומרים ביחד את שירי המעלות."

עיניהם של מיכל ואהרל'ה נדלקות בקנאה. זה מרגיז אותי. "חזקוש, אני אומרת לו. "כל משפחה רגילה למשהו אחר. אצלנו בט"ו בשבט בבוקר מקבלים פירות לבית ספר ולגן."

"ברור שכל משפחה רגילה למשהו אחר." כרגיל, הוא עונה לי בטון בוגר שאינו תואם את אחת עשרה שנותיו. "אין טעם להשוות. אני רק מספר לכם."

'רק' מספר לנו. אהרל'ה שואל למה אנחנו לא עושים כמו סבא וסבתא. שנים ארך לי להתרגל לט"ו בשבט הפשוט שלנו. דודי מפציר בי לפתוח לפחות את השקית של השזיפים המיובשים. אוף.

"רגע, היום אתם לא עורכים סעודה חגיגית?" אני שואלת את חזקי.

הוא לא מבין את הרמז. רק לוקח מהחביתה בלי להסתכל עלי. "היום הסעודה תהיה מאוחר. אבא עוד לא הספיק לקנות."

מעניין. אבא תמיד קנה מוקדם, ובשפע. לא יודעת למה, אבל ט"ו בשבט זה זמן שחשוב לו. אולי הוא נהיה עסוק יותר?

דברים משתנים.

6:48 סוף ארוחת ערב.

"בתיה, אני יכול לקחת מהשזיפים המיובשים?" חזקוש שואל אותי.

פופולריים השזיפים. "הסברתי לך שהפירות למחר בבוקר." אני מזכירה בלי סבלנות.

"טוב, בסדר. אני לא צריך." הוא שוב מפלס את דרכו בארשת פנים מבוגרת. "רק חשבתי שאולי. כי מחר בבוקר אני לא אהיה כאן. אבל לא צריך."

"תמיד אתה חושב שכל דבר מגיע לך." מטיח אהרל'ה.

"אל תדבר ככה לחזקוש." מטיפה מיכל לאהרל'ה. "הוא דוד שלנו."

מי חינך אותה לכבד דודים, אין לי מושג. לא אני. זה בטוח. רותי שוב צורחת. בנצי מילל. אני על סף התפרצות. למה חזקוש כאן בכלל. עד כדי כך משעמם לו בבית? שלש אחיות גדולות בסמינר יש לו שם, ואת חיים. שאמנם הוא בישיבה גדולה, אבל נמצא גם הרבה בבית. וכמובן, את אמא. אמא שלו-שלנו. לא חסר לו שם כלום.

חזקוש מסביר לאהרל'ה בטוב טעם שהוא לא ביקש שזיפים. הוא רק שאל. בגלל שמחר הוא לא פה, והוא חשב שאולי לאמא שלו, (כלומר, אמא של אהרל'ה, כלומר, אני) לא אכפת לתת איזה שזיף.

אני כבר מזהה את הכיוון.

די. שילך.

7:15 צריכים כבר להתחיל ללכת לישון.

במטבח בלגן, וזה די באשמת המבוגר כביכול בחבורה, חזקוש.

איכשהו נתתי לו בסוף שזיף אחד, ואחר כך רק לבתיה, ורק לאהרל'ה, ורק לדודי ולבנצי. וגם כמה צימוקים לו, וקצת להם. אהרל'ה ודודי הספיקו לשמוע תאור מפורט על הפירות הטעימים שסבא וסבתא קונים, ורק אנחנו לא. עכשיו הם ממורמרים. בנצי בכה, כי חזקוש השמיע הערה מחוכמת על כך שהוא אומר 'סזיף' במקום 'שזיף'. אהרל'ה מקניט את חזקוש כפיצוי על ההשוואה המעליבה ביחס לקניית פירות ט"ו בשבט.

אני משדלת את בנצי להרגע ולבוא לאמבטיה.

מיכל צריכה להכין מערכת, אבל שוקעת בשיחת מבוגרים עם חזקוש.

רותי מתעוררת בצרחות.

"חזקוש", אני מתחילה, ולא יודעת איך להמשיך. הוא אורח. הוא אחי הקטן. אני הבכורה. הוא נולד חצי שנה לפני שהתחתנתי. הוא בא עכשיו לביקור. בטח כתוב באיזה מקום שאסור להגיד לו שהגיע הזמן ללכת הביתה.

אבל אני לא אמא שלי, הסבלנית והמכילת - כל. אני בתיה אחת שגם ככה בקושי מסתדרת. אני עייפה. אני עצבנית. חזרתי מהעבודה רק בארבע. אין לי כוח. לאמא היה תמיד אורך רוח לשגינות של כולנו. גם עכשיו היא ככה. אני רואה איך היא עם חיים, שלא בדיוק מצליח להחזיק את עצמו יציב בישיבה. אני במקומה הייתי מאבדת את העשתונות. היא – אפילו פעם אחת עוד לא שמעתי אותה כועסת עליו. מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי? אף פעם. אותה חזקוש צריך, המוז'ניק הכוכב הקטן. אבל הקסם של בית עם ילדים קטנים מושך אותו אלינו. אוף.

אני מרימה את רותי ומניחה אותה בזרועותי. לפחות שיעזור קצת, אם הוא כבר כאן. אחר כך מוליכה את בנצי הבוכה לאמבטיה.

חזקוש שואל אם אני מתכוונת שהוא יחזיק את רותי הרבה זמן. יכול להיות שעוד מעט הוא יצטרך ללכת.

יופי. נזכר להזכר שהוא אולי צריך ללכת. למה הוא לא יכול להחזיק אותה כמה דקות בשקט? למה בכלל הוא לא יכול להיות כמה דקות בשקט?

"עד שאגמור לרחוץ את בנצי." אני די נרגזת, וחזקוש כנראה מרגיש את זה.

לא אכפת לי.

7:40 חייבים כבר לגמור את הערב.

הכל מורכב-מורכב-מורכב כשחזקוש כאן. די. אוף.

הוצאתי את בנצי מהאמבטיה. הוא כמעט נרדם. חזקוש היה חייב לבוא באותו רגע כדי לשאול אותי האם מחר אני ארשה לבנצי מהפיסטוקים, או שהוא מדי קטן בשביל זה. דודי הכריז שאונה לבנצי, הוא קטן. בנצי פרץ בבכי. מיכל הציעה שבנצי יקבל סוכריה במקום. עכשיו חגיגה. נדב, בעלי, נכנס.

"יופי שבאת." רותי בזרועותי. בנצי בוכה. דודי מתווכח עם חזקוש. אהרל"ה עצבני. זמן מושלם בשביל שנדב יחזור בו הביתה. מושלם מבחינת שאני לגמרי זקוקה לעזרתו. פחות מושלם מבחינת שהוא תמיד נופל לתוך בלגן אימים אחרי יום ארוך. לפחות אני מקפידה על 'יופי שבאת', לפני ה'אני קורסת'. במצב הנוכחי גם זה סוג של הישג.

נדב מניח את ידיו על האוזניים. "כולם להיות בשקט." הוא מכריז. "עכשיו רק להגיד לי שלום."

זה משתיק לרגע את אהרל"ה, אבל חזקוש ודודי אפילו לא שמעו את נדב, ובנצי עוד מילל. גם נדב לא מצליח לחולל קסמים.

אני הולכת איתו לפינה שקטה. "אין לי כבר כוח שחזקוש כאן." אני אומרת לו.
אהרל'ה מתפרץ לכיוונו בתלונה על חזקוש. נדב מרחיק אותו. "ההורים שלך לא עורכים השנה סעודת ט"ו בשבט? הייתי בטוח שהיום חזקוש לא יבוא."
"הם עושים את זה מאוחר יותר. אני לא יודעת מה לעשות איתו. אני לא יכולה להגיד לו ללכת."
"את יכולה להתקשר לאמא שלך. תבקשי ממנה שתתקשר ותגיד שהוא צריך כבר לחזור הביתה. ככה הוא לא יעלב."
וואו. כמה פשוט. איך לא חשבתי על זה קודם.

7:50 אולי עוד מעט ירגע כאן.

נדב לוקח פיקוד לכמה דקות. רק רותי בזרועותי. אני הולכת לחדר לשוחח עם אמא בלי אוזנים כרויות מסביב.
"ברוך השם." היא עונה לשאלת המה נשמע שלי. "חזקוש אצלך. כן?"
אני עומדת להגיד שכן, ושכבר מאוחר, ואני רוצה להשכיב והוא מפריע, ושלבקשה שתתקשר לקרוא לו. אבל היא ממשיכה. "אני שמחה שהוא עוזר לך. זה פתרון טוב לכולם."
פתרון לכולם???

אני כמעט מסבירה שלא. הוא לא עוזר. זה אמנם נחמד שהוא מגיע לפעמים, אבל לאחרונה זה יותר מדי, וזה מעיק, והוא לא מסתדר עם אהרל'ה ודודי, והוא דורש ממני תשומת לב שקשה לי לתת, וש-

אבל משהו בטון הקול של אמא שלי מסיג אותי אחורנית מכל זה.

"הכל בסדר?" אני שואלת בהיסוס.

לרגע היא שותקת.

"כן." היא עונה אחר כך.

ושוב לא מדברת.

אני ממצמצת מול הקיר הריק. "אמא? הכל באמת בסדר?"

"כמעט. רק ש - חיים כבר שלושה שבועות בבית. הוא לא מסכים לחזור לישיבה, ו - - " היא מתלעלעת, ויד כאילו תופסת בגרוני, כשפתאום מתחוויר לי שהיא בוכה.

7:58 איפה הייתי עד היום.

אני עדיין בחדר הסגור.

אמא לא דברה הרבה. רק ספרה בכמה משפטים שחיים לא מסתדר בישיבה. שיש עוד בעיות. שהם לא יודעים מה לעשות. ברקע שמעתי את אבא בשיחת פלאפון, מתווכח עם מישהו בקול רם, ואז נעשה קולה של אמא מתוח. היא פלטה שחיים בדיוק נכנס הביתה, ושהיא מוכרחה לסגור.

וכל אותו זמן היו הדמעות בקולה. נוכחות כל כך, עד שאני לא יכולה להרגיע את עצמי שאולי רק היה נדמה לי.

היא בכתה.

ולא בטוח שבפעם הראשונה, ולמה בעצם שזו תהיה פעם ראשונה.

כבר מאמצע הישיבה הקטנה יש בעיות עם חיים, אבל כל הזמן הייתי משוכנעת שהכל בשליטה בסך הכל. שאמא מסתדרת. שהיא מכילה את חיים ותומכת ויודעת תמיד מה לעשות ואיך.

אפילו פעם אחת לא העליתי בדעתי שהיא במצוקה.

וגם אבא. הוא נשמע נסער, שם ברקע. עם מי דיבר?

מחוץ לחדר מסביר חזקוש משהו בטון מלומד.

ובבת אחת אני מבינה שסעודה חגיגית של ט"ו בשבט לא תהיה היום אצל ההורים שלי. חזקוש לא גדל בבית השלו והשמח ונטול הזעזועים שזכור לי. חזקוש מגיע אלי יותר ויותר כדי לבקש מפלט מהמתח שרוחש סביבו ולוחץ אותו. הוא זקוק לי. לי, לאחותו הגדולה השקועה לגמרי בגידול חמשת ילדיה, ולא שמה לב מה קורה לידה ממש, לאנשים היקרים לה כל כך.

8:04 עדיין אני לא מעכלת.

הלומה, יוצאת מהחדר.

נדב זוקף גבות. "התעכבת הרבה." הוא מציין, ובעצם מתכוון לשאול למה הארכתי כל כך בשיחה עם אמא שלי.

"אסביר לך אחר כך." אני עונה לו בשקט, ומניחה בעדינות את רותי בעגלה שלה. "חזקוש, אתה מוכן לעזור לי להכין את השקיות של ט"ו בשבט למחר?"

חזקוש מופתע, ועיניו אורות. נדב שוב זוקף גבות. נדמה לי שמיכל ואהרל"ה מקנאים. לא נורא. מותר פעם. אני נכנסת עם חזקוש למטבח, וחושבת איך בעצם הוא השתנה בזמן האחרון. תמיד הוא לא היה מנדנד כל כך. וכן, כרגע הוא ממש נודניק. הוא פשוט כמה לתשומת לב. למה לא קלטתי את זה עד עכשיו?

אני מוציאה חמש שקיות אוכל שקופות. "תכין לכל ילד, וגם לעצמך, כמובן. שים בכל שקית שני שזיפים, וגם."

אהרל"ה נכנס למטבח בארשת חשיבות הצופנת סוד זדוני. "חזקוש, אני יודע מי יתקשר אליך עוד מעט."

ידו של חזקוש, שכבר הייתה בכיוון השקיות עוצרת. "מה?"

"עוד מעט סבתא תתקשר להגיד לך ללכת הביתה. בגלל שאמא שלי -"

"אהרל"ה! אני נחרדת.

"שמעתי שאבא אמר לך להגיד לסבתא." אהרל"ה כאילו מצטדק. "בשביל שחזקוש לא יעלב שאת רוצה שהוא ילך."

"אהרל"ה! זה לא נכון! חזקוש, הוא סתם אומר!"

אבל חזקוש נועץ בי מבט עירני מידי, פיקח מידי, חושד מידי, פגוע מידי. נבגד.

אני מכחישה ומכחישה, אבל יודעת שלחיי מאדימות.

חזקוש שותק, וזה מלחיץ אותי יותר מכל דבר שהוא היה יכול להגיד.

8:12 אני בחדר המדרגות ליד הדלת

"מותר לשקר מפני השלום, אז את משקרת בשביל שאני לא אעלב." אחי הקטן רוצה לרדת במדרגות.

אני חוסמת את דרכו מאין ברירה. "חזקוש, אל תלך. אני רוצה שתשאר אצלנו."

"את לא רוצה."

"אני כן."

"את רוצה רק בשביל שאני לא אעלב."

"אני רוצה כי נעים לנו שאתה נמצא אצלנו."

"אבל כבר מאוחר לי."

"אז תשאר רק עוד קצת."

הוא נועץ בי מבט מלא. "את כן אמרת לאמא שהיא תתקשר לקרוא לי."

"חזקוש, באמת שלא."

הוא לא מאמין, אבל פתאום ברור לי איך לשכנע אותו. "אם הייתי אומרת, אמא כבר הייתה מתקשרת. נכון?"

לרגע הוא מפסיק לנסות לעקוף אותי, אבל אז מצלצל הטלפון בבית.

חזקוש זוקף את ראשו בחדות. "את רואה?"

"זה לא אמא." אני אומרת בבטחון.

"למה את בטוחה?" הוא שוב חושד.

"כי למה שהיא תתקשר עכשיו?"

מיכל קוראת לי. "א-מא! יש לך טלפון!"

"אני כאן, מיכל!"

בחצי הדקה עד שהיא מגיעה, אני קולטת שאולי זו כן אמא, והיא כן התקשרה כדי לבקש שחזקוש יחזור. כבר נהיה ממש מאוחר. למרות הכל מתאים שהיא תקרא לו כבר הביתה. חזקוש צופה בי במתח כשאני לוקחת את הטלפון ליד, אבל זו לא אמא. זו חברה. אמא שלי – בגלל הכל היא בכל זאת לא שמה לב עד כמה חזקוש מתעכב כאן. אני סוגרת את השיחה, ומתמקדת שוב בו, בחזקוש.

"מה אכפת לך להשאר עוד קצת ולעזור לי עם השקיות? אני חייבת להשכיב עכשיו את כולם, ואני רוצה שהשקיות יהיו מוכנות להם למחר. אנחנו לא עושים סעודה, ורק את השקיות יש לילדים שלנו לכבוד ט"ו בשבט."

הוא מהסס.

אני מפצירה שוב.

"בסדר." חזקוש נעתר בסוף, ושמץ של חיוך על פניו. "עובדה שאמא לא התקשרה." הוא ממלמל. חצי לי, חצי לעצמו.

אני מעדיפה לא לעסוק בעובדות, אלא להגיש לו את הפירות, ולהסביר לו מה וכמה להכניס לכל שקית. נדב משכיב את בנצי. מיכל מבקשת שאעזור לה לחפש מחברת שאבדה. אני עונה לה שעוד רגע, ומקדישה עוד קצת זמן לחזקוש. מתבוננת בו מהצד, באחי הקטן והיקר. חושבת על אמא שלי, ועל כל מה שלא ראיתי עד עכשיו. על האוזן הקשבת שלבטח גם היא זקוקה לה, על הלחץ שהיא נתונה בו, על מה שחיים עובר, ועל המתח שחזקוש חווה ומפנים. מסתבר שהוא אינו פורק אותו באוזני איש.

חזקוש סופר את הפיסטוקים שהוא מכניס לתוך כל שקית. הוא מרוכז. ארשת פניו בוגרת מגילו, אבל ברור לי שליבו, לב רגיש של ילד.

אני מסתכלת בו, ולא יודעת לגמרי יודעת מדוע, אבל עיני מתמלאות בדמעות.

לא קשרו לי כתר

דווקא באותו יום לא קראתי את גליון הנשים בבוקר.

"הסרפן של רחלי מהמם." החמיאה לי בצהרים השכנה מהקומה הראשונה.
"רואים שהוא יקר." הוסיפה זו שבדלת ממולה. "אני, לגיל הזה, קונה רק בבזארים, בגיל הזה – חבל על הכסף."

עליתי במדרגות, אבל השכנה המשיכה. "לא רק בגיל הזה. אם מרגילים את הילדים לפשטות, אז הם מתרגלים עליה ושמחים בה. הם שמחים שהם זוכים לגדול בבית של תורה."
חייכתי קלושות לכיוונה, ופתחתי את דלת הבית שלי.

יום קודם לכן, אצל אמא שלי, ספגתי תגובה דומה.
אחיותי עדינות מדי מכדי להעיר לי בהקשר ישיר לסרפן של רחלי או למכנסים של אפרים, כמו השכנות מקומה ראשונה, אבל גם הן שוחחו בנוכחותי על 'הנורמות המטורפות של הסטייל בבגדי ילדים' לפי הגדרתה המפותלת של נחמה, אחותי הצעירה.
"אני פשוט לא תופסת את זה." היא נאמה באוזני כולנו. "לשם מה להלביש זאטוטים בבגדים מעוצבים, ואחר כך להתלונן על הקושי הכלכלי? בבית של תורה, זה פשוט מיותר."

האם לדעתה של אחותי, הבית שלי הוא בית של תורה?
אף פעם לא הייתה אצלי השאיפה לבית של תורה משהו מליצי שרק מדברים עליו. תמיד רציתי, ובאמת. הייתי מלאה נכונות להשקיע ולהתאמץ. ידעתי שאני רוצה באמת.
את האכזבה שהציפה אותי בשנתיים הראשונות לנשואי, הדחקתי. לא אמרתי לאיש, לא לבעלי, וכמעט שלא לעצמי, שאני מאוכזבת על שהוא אינו לומד בשעות הערב, שאכפת לי שהוא מחסיר בכולל לעיתים קרובות. שתקתי. 'אשה לא צריכה להיות המשגיח של בעלה', הזכרתי לעצמי.

אבל אחר כך, כשבעלי החליט לעזוב את הכולל של אחר הצהריים, ולפתוח יחד עם חבר חנות לרהיטים, לא שתקתי.

"למה?" שאלתי אותו. "אנחנו יכולים להסתדר גם ככה, אנחנו לא עד כדי כך לחוצים, בכדי שתצטרך לעזוב את הכולל."

"זה לא זה." הוא חתך ירקות לילדים, ליד השיש, גבו מופנה אלי.

"אז מה זה כן?" תבעתי.

"שיקולים שלי." ענה בחצי פה.

החנות החדשה לקחה את כל זמנו. גם את שעות הבוקר היא לקחה. הוא לא אמר לי, אבל אני הבנתי, ורק לא ידעתי האם בחלק מהימים זה כך, או תמיד. בצהרים היה חוזר, עיניו בורקות.

מתיישב לאכול, ועונה לשיחות פלאפון דחופות.

לא ידעתי את נפשי.

התאמצתי לשתוק, אבל לא תמיד הצלחתי.

"אמרת שזה יהיה רק לאחר הצהרים." פלטתי פעם.

"זו רק התקופה הראשונה." ספק הבטיח.

אבל זה המשיך.

החנות הצליחה, אבל האוירה הטובה שהייתה תמיד בביתינו הפכה לחלום שהיה ונגזז. הייתי כנה בכדי להודות ביני לביני שזה לא רק, או לא בכלל, בגלל למוד התורה שהתמעט. ראיתי את מבוע ההולך ונעשה מרוחק כל אימת שאמרתי משהו מעין – "חשבתי שתמיד תהיה אברך." ניסיתי לומר לעצמי שוב ושוב שזה לא התפקיד שלי, שאשה היא לא משגיחה, שאשה כשרה עושה רצון בעלה,

אבל מה כוחן של ידיעות אלה מול חלום חיים שהולך ומתרסק?

והוא התרסק.

והתרסק.

"בואי נקנה וילון מעוצב לסלון." הוא אמר לי יום אחד. "זה יוסיף המון."

"בסדר." עניתי בלב ולב. אבל לא חשתי שום שמחה כשהלכנו אכן לקנותו. שנים רציתי בית של תורה, באמת. בית שהרוחניות בו היא העיקר, והגשמיות טפלה. בית שמסתפקים בו במועט.

בערב, בחלק מן הימים, בעלי היה הולך לשיעור.

בשביל השיעור הזה ויתרתי על המון דברים, אבל לא הרגשתי כלל שאני מוותרת. לבת מצוה של האחינית הראשונה שלי לא הלכתי, כי לא השגתי ביביסיטר, והייתי מאושרת. בעלי רצה שאלך, והוא ישמור על הילדים, אבל סרבותי, רציתי שהוא יראה עד כמה השעור שלו חשוב לי. אבל מהו שעור יומי, מול ימים שלמים של למוד תורה? מול הווי חיים מרומם שעליו גדלתי, ואליו שאפתי?

כשמלאו שנתיים לחנות הרהיטים, ידעתי שזהו. הסיכויים שהוא יחזור להיות אברך כולל הם אפסיים. אני לא מצליחה להשפיע עליו, והמחיר שהבית שלנו משלם, הוא גדול מדי.

אז השלמתי. או לפחות ניסיתי להשלים.

לא הערתי עוד כלום, מחקתי אמירות כמו – "אולי אתה רוצה לצאת עכשיו ללמוד." – בזמנים שבהם החנות הייתה סגורה, אבל המשכתי להשקיע ולוותר בשביל השעור היומי, אליו הוא יצא ברוב הימים, והמשכתי להצטמצם ולהסתפק במועט – במה שיכולתי, במה שהיה בבחירה של

"תשקיעי השנה בבגדים לילדים." הוא אמר לי לפני פסח. "ברוך השם, אנחנו יכולים להרשות

לעצמנו."

אז קניתי.

קניתי, וספגתי את המבטים המתפלאים-מבקרים של אמא שלי, וגם את ההערה הבלתי אופינית מצד אחותי בליל החג: "בשביל מה להכניס נורמות כאלה למשפחה? לא חבל?" אחרי ליל הסדר חזרתי הביתה מצוברחת עד העומק. הוא דווקא נהנה. לא אמרתי לו מילה, אבל שמץ מהאווירה החגיגית שהייתה בבית הורי, לא הגיעה אלינו הביתה.

ערב אחד השארתי בייביסיטר בבית, ויצאתי לערב חיזוק לנשים. לא הלכתי עם חברה. נושא הערב היה 'חלקן של הנשים בלמוד תורה'. רציתי להיות לבד בשמעי על הנשים הגדולות, שתמכו בבעליהן הגדולים והסתפקו, עמלו ויגעו למען התורה. אני לא זכיתי. אני יכולה לתת ככל שביכולתי בשביל שיעור יומי אחד, וגם בו בעלי אינו משתתף בקביעות.

את הערב פתחה רבנית מבוגרת, אשתו של ראש ישיבה גדול. היא דיברה קצרות, ופינתה את מקומה למרצה ידוע, שדיבר והוסיף ובאר, בגודל מעלתן של נשים, הנותנות כל אשר להן למען לימוד התורה של בעליהן. ישבתי והקשבתי, מודעת עד העומק כי לעולם לא אזכה למה שהן זכו, ולא באשמתי. אף פעם לא קבלתי את ההזדמנות. גם לא אקבל אותה.

ההרצאה תמה. כולן זרמו אל הפתח, וגם אני. בין הנשים שמאחורי ראיתי את נחמה, אחותי, שעדיין לא הבחינה בי. היא בוודאי שאבה חיזוק רב מהדברים ששמעה היום. בעלה לומד שלושה סדרים מלאים, מדייק בזמנים. לבדה היא נושאת בעול הפרנסה וניהול היומיומי של הבית.

חמקתי לפינה צדדית מוסתרת, מקוה שאף אחת לא תבחין בי, רואה מזוית אלכסונית את שטף הנשים הזורם החוצה. נשים שחוזרות הביתה כדי להמשיך ולהשקיע ולטפח בית של תורה. בבת אחת נעשו עיני לחות. נשכתי את שפתי בחרדה, אבל זרם הדמעות היה חזק יותר. חסמתי את פי בכוח, ובכיתי ובכיתי. רעש הפטפוטים היה רם יותר מהקולות שלא הצלחתי להחניק. הוא נמשך, ואני הכרחתי את עצמי להרגע מהר, לקטוע את ההתפרצות המוזרה הזו. זרם הנשים הדלדל. ניגבתי שוב את עיני. בלעתי את דמעותי, מחכה שהאולם יתרוקן. לא אוכל לצאת כך החוצה.

הקולות האחרונים הלכו והתרחקו. חיכיתי עוד רגע ארוך, ונסתי לעבר הפרוזדור של חדרי השרותים, לשטוף את פני. האולם הריק היה עדיין מואר, וכמוהו גם הפרוזדור. אבל בפתחו הוכיתי בתדהמת מבוכה. הרבנית המבוגרת, אשתו של ראש הישיבה, נגבה שם את ידיה בשימת לב, וזקפה עינים תמהות כשראתה אותי.

הנדתי בראשי לשלום נבון, ונגשתי אל הברז בלית ברירה. היא יצאה משם. הודיתי לה בליבי, ושטפתי את פני בחפזון, אבל בחוץ גיליתי שהיא חיכתה לי.

"לא תקפידי עלי אם אשאל אותך מה קרה?!" אחרי ברכת שלום, היא התלוותה אלי בדרכי החוצה, הילוכה איטי.

"זה בסדר." מלמלתי.

"זה בסדר שאני שואלת?!" היא שאלה, אף שלבטח הבינה את כוונתי.

שתקתי.

"זה לא כל כך נימוסי מצידו." היא דיברה לאט. "אבל בגיל לי כבר מותר. נכון? אני גרה קרוב

לכאן, ואשמח אם תסכימי להתלוות אלי לכמה דקות. לא נח לעמוד כאן, בחוץ."

לא האמנתי שאני מניחה לזה לקרות, אבל היא הצליחה להוביל אותי אל ביתה, שהיה בסמוך

לאולם, ולהושיב אותי על כסא עץ ישן, בסלון הפשוט של ביתה. ספה לא הייתה שם.

"כולנו מתמודדים בחיים, וגם בוכים פה ושם." היא שידלה אותי. "אני לא מכירה אותך, לא

יודעת אפילו את שמך. חבל שתשמרי הכל בפנים."

נבוכתי, רציתי לקום וללכת, אבל היא לא הרפתה. "כשתגיעי לגיל שלי," היא אמרה. "כבר

תביני שאין מה להתבייש כשקשה לנו, אבל אל תחכי עד אז."

"אני לא מתביישת." חייכתי רפות בעל כורחי.

"אז מדוע שלא תספרי?"

סיפרתי.

לא הכל, רק משפטים ספורים, שיצאו ממני בקושי.

"אם בעלך היה רוצה ללמוד כל היום, הוא היה זוכה במלוא התמיכה מצידך." היא אמרה

לאיטה. "את מרגישה כאילו נמנעה ממך דרגה רוחנית שרצית להגיע אליה?"

הנהנתי.

"ואולי השם זימן לך אפשרות להגיע לדרגה רוחנית גבוהה יותר?"

"מה?"

"לאט לאט." היא חייכה, מזגה לי מים קרים, וחיכתה שאשתה.

"האם, לדעתך, אשה שמטפלת בביתה באמא שלה, חולת אלצהיימר, היא בדרגה רוחנית

גבוהה?"

בהיתי בה מבולבלת.

"באיזו דרגה נמצאת אשה שהתאלמנה, ונלחמת כל יום בצער שלה כדי לגדל טוב את הילדים

שלה?" היא הביטה בי. "מה עם אשה שמטבעה היא רגזנית, והיא משקיעה את כוחות הנפש

שלה כדי לא לכעוס על הילדים, על כל דבר קטן? מה דעתך על אשה שנסיון הצניעות קשה

לה, והיא עומדת בו? מי כל אלה בדרגה גבוהה יותר?"

היא חיכתה לתשובה.

"אני לא יודעת." פלטתי.

"את לא יודעת, ואיש אינו יודע." היא ענתה לי רכות. "מכל אחד רוצה השם דברים אחרים.

הדרגה הכי גבוהה שלנו היא להתאים את המעשים שלנו למה שהשם רוצה. נראה לך שגם

אם אינך אחראית ללמודו של בעלך, את מפסידה את הדרגה הרוחנית שאחיותיך זוכות בה.

נכון?"

זו הייתה הגדרה מדויקת.

"אבל זה לא כך. מהן השם רוצה דבר אחד, וממך – דבר אחר. האם המעלה הרוחנית שאת יכולה להגיע אליה היא פחותה מזו שלהן? גדולה משלהן? אנחנו לא יכולים לדעת." התבישתי לומר שלא הבנתי כלום. איזו מעלה רוחנית דווקא אני יכולה להשיג? אולי לקבל את רצון השם באהבה? להשלים עם כך שהוא לא זיכה אותי במה שהוא זיכה אחרות? אבל הרי תלמוד תורה הוא כנגד כל המצוות.

דלת בפנים הבית חרקה.

"המתיני רגע." היא ביקשה, ויצאה מהסלון.

הבטתי סביבי. אי אפשר לקרוא לחדר הזה 'סלון'. סמל ודוגמה להסתפקות במועט. אם הייתה רואה הרבנית את הבית שלי... מה הייתה אומרת אז? היא שבה והופיעה בפתח החדר. קמתי בהיסוס. "את צריכה ללכת?" היא נראתה מאוכזבת מעט. ליוותה אותי עד הדלת, והדליקה בשבילי את האור בחדר המדרגות.

"בואי שוב." בקשה ממני. "לא קל לעשות שינוי, אבל את תצליחי, בעזרת השם."

שוב לא הייתי בטוחה אם אני מבינה את כוונתה.

"אומר לך רק עוד דבר אחד." אמרה לי. "אנחנו, כנשים, לא יודעות כמה גדול הכח שיש לנו. היכולת של איש לגדול ולהתעלות – תלויה באשתו." "עשיתי כל מה שיכולתי כדי להחזיר את בעלי ללימוד." מחיתי.

עיניה התרחבו בתמהון. "לא על כך דברתי. לא על 'להחזיר ללימוד', אלא על לתת את הכח להתעלות." היא הסתכלה עלי במין תהיה. "בעל מרגיש מה אשתו חשה כלפיו, אי אפשר ואין טעם להעמיד פנים."

לא הבנתי את כוונתה, אבל לא חשתי בטוחה כדי לשאול. אז נפרדתי ממנה, שומעת שוב את הצעתה-בקשתה שעוד אשוב ואבוא, ועוד נשוחח.

בבית קדם אותי בעלי בברכת שלום. הוא ספר לי שהתינוקת בכתה, ושאיך זה עתה הצליח להרדימה שנית. אחר פרש לו אל חדר המגורים. שתיתי כוס מים בלגימות קטנות. הפלאפון שלו צלצל, והוא יצא לשוחח במרפסת. את השיחות בענין החנות, העדיף לנהל שלא בנוכחותי. לפתע הלמה בי ההכרה: הוא אינו מרבה לנהל לידי שיחות בענין החנות. הוא גם אינו משוחח איתי על החנות, אלא לעיתים נדירות.

האם הוא מסתדר עם השותף שלו? האם רבים הלקוחות בחנות? האם הוא מרוצה? האם יש לו לפעמים ימים קשים? והרי חייב להיות שיש לו גם ימים קשים!

ארבע שנים הוא עובד בחנות. חווה ימים טובים וגרועים. משקיע את רוב יומו ומרצו, וחוזר הבית דומם.

וכל אותו זמן, הלכתי אני בתחושה שרק לי קשה.

שיחת הפלאפון עמדה להסתיים.

הוצאתי אבטיח מהמקרר, ופרסתי ממנו באיטיות. מתי הייתה הפעם האחרונה בה הצעתי לו משהו קליל לטעום, שלא בזמן הארוחות?
הוא זקף את גבותיו בפליאה, ונענה להצעתי.
"התחילו את ההרצאות בזמן?" שאל.
"כן." עניתי.
ושוב היה שקט.
מתי ואיך זה נפל השקט הזה בינינו?

מאוחר יותר, שחזרתי ביני לביני את דבריה של הרבנית, ופתאום הוצפתי במריחות. קל לדבר על הכח של האשה, כאשר הבעל הוא ראש ישיבה צדיק ותלמיד חכם. הרי בשמחה הייתי מוותרת על הרווחה הכלכלית שיש לנו והכל, ובלבד שישב הוא וילמד.
'זה בדיוק מה שהרבנית אמרה.' השיב קול אחר מתוכי. 'את יכולה להגיע למעלה רוחנית אחרת מזו של אחיותיך, ואולי זו מעלה גדולה יותר.'
כן. נחמה, אחותי, אינה צריכה להתמודד עם ביקורת נסתרת על דרך חייו של בעלה, עם תסכול כואב ועמוק, עם פער בין מה שהיא חושבת שהיא צריכה לומר, לבין מה שהיא מרגישה באמת.
היא מאושרת באורח חייו של בעלה. אני צריכה להעמיד פנים ש-
'אי אפשר ואין טעם להעמיד פנים.' – היא אמרה לי, הרבנית.
למה היא מתכוונת?
אני צריכה לדבר איתה שוב. האם אעז להגיע לשם?

בבוקר שלמחרת תקף אותי כאב ראש עז. נטלתי ידיים, וכשלתי מיד חזרה אל המיטה. בעלי סגר את התריס, כדי שהאור לא יפריע לי, העיר את שלושת הילדים בעצמו, והחל להלביש אותם. 'יחלתי שהכאב הנורא יפסק, ובמעומעם קלטתי את דמותו מתרוצצת במהירות בין שלושתם. מארגנת, מכינה סדנוויצ'ים, אורזת טיטולים בתיק.
הוא יצא איתם בזמן, ואני הפכתי ראשי לצד האחר. אף פעם לא נתתי דעתי למרץ שהוא ניחן בו. אולי המרץ הזה הוא שהקשה עליו להמשיך ללמוד? ואולי, אולי באמת לא היה עליו להמשיך ולהשאר בכולל? הרי לא הייתי רוצה שילך לשם ויבטל את זמנו. אולי באמת אינו מסוגל ללמוד במשך יום שלם?
ואולי כן.

משכתי את השמיכה מעל ראשי, ונאנחתי בחשיכה. אולי כן, ואולי לא. אין ביכולתי לדעת.
בשעות הבוקר הוקל לי. את ארוחת הצהרים הגשתי בעצמי אל השולחן. "איך עבר עליך הבוקר?" שאלתי.

הוא החזיר לי מבט מופתע. "בסדר."
אבל לאחר רגע, שנזף בבתנו הבכורה ששוב שפכה את מתכולת הכוס שלה, היה קולו נינוח

מהרגיל.

אולי יכול היה להשאר בכולל ולהמשיך ללמוד, ואולי עשה את הדבר הנכון בשבילו כשהוא עזב, איני יודעת, אבל איני בטוחה שיש לזה חשיבות בעבורי. בביתו שלו-שלנו מגיע לו להיות רצוי במאה אחוז, בלי ביקורת. זה פשוט מגיע לו.

רציתי לשוחח שוב עם הרבנית, ובכל זאת לא הלכתי. עד שאחר צהרים אחד חזרתי מ'סיום' גדול שערך אחי. הוא סיים את כל הש"ס, ותחת לשמוח בשמחתו, דבקה בתוכי תערובת נכאה של מרירות ועצב. בעלי היה אותה עת בחנות. גם בסעודת הסיום הוא לא השתתף, ועל ילדי שמרה בייביסיטר. הורי ידעו שבעלי בחנות, והאחרים – כנראה גם הם כך, אבל הם חשבו שבבוקר הוא עדיין לומד בכולל. חשבתי על האופן שבו חשבתי שחיי יראו, ועל מה שהם. העומס שבתוכי איים להכריע אותי.

הלכתי עד לבית ההוא, שזכרתי היטב, ועצרתי באי בטחון בחצרו. 'איך יכולה אני', שאלתי בליבי. 'לתת לבעלי את הכח להתעלות, אם כל הנסיונות לעשות כן אינם צולחים? ומה הוא הכח להתעלות, אם לא לשוב סוף סוף ללימוד התורה? אז מדוע אמרת את אחרת?'

הבנין הישן היה שקט, אבל שעת המנוחה חלפה זה מכבר. הבטתי לצדדים, ועליתי את חצי הקומה במהירות.

היא פתחה כדי סדק, ואחר כך לרווחה. פניה הקמוטות מחייכות. "חיכיתי לך." היא אמרה. "קיויתי שעוד תבואי."

"בעל מרגיש אם אשתו מרוצה ממנו, או לא." היא אמרה לי לאחר כמה חילופי דברים. "כשהיא אינה מרוצה, גם אם תחמיא ותעודד כביכול, הוא ירגיש יותר ויותר חסר ערך." "חסר ערך?"

"האם את חושבת שבעלך מעריך את עצמו כמו שהיה בעבר, כאשר נשאתם?"
לא הייתה לי תשובה.

היא קמה כדי להגיש לי כיבוד, או כדי להותיר אותי עם עצמי לזמן מה. משהו מריר ובוטט הלך וגדל בתוכי.

"אם אני לא מרוצה ממנו," אמרתי לה בקול רועד כשהיא חזרה. "זו לא אשמתי. מותר שתהיינה לי שאיפות רוחניות. אני לא אשמה שהוא כמעט אינו לומד, ואני לא יכולה למחוק את כל השאיפות שלי. אני לא אשמה בזה!"
היא שתקה רגע ארוך.

"את חושבת," שאלה לבסוף לאט. "שאם היית חיה בסביבה בה להיות אברך היה דבר שמעורר בוז, ולא הערכה, גם כן היית רוצה להשקיע כל כך הרבה על מנת שבעלך ילמד?"
חשבתי שאני יודעת לאן היא חותרת. "אני לא רוצה שבעלי ילמד בגלל שכולם כך, וכדי להיות נחשבת או מוערכת." עניתי. "אני רוצה את זה באמת!"

"ואם משפחתך הייתה לועגת לו בגלל למודו, וחברותיך היו מרחמות עליך שבעלך אינו מפרנס, היית עומדת בזה?"

חשבתי רק רגע, לפני שידעתי שכן. הייתי עומדת בזה. לו רק היה בעלי רוצה ללמוד!
"אז קחי את אותו אומץ לב." היא הביטה בעיני. "את האומץ של ללכת בדרך שאת יודעת שהיא טובה ונכונה, והשתמשי בו! קחי את היכולת לעמוד מול כולם, והשתמשי בה כדי לעשות את רצון השם בצורה שהוא מבקש ממך. היכולת הגדולה של אשה, זו היכולת לבנות בית שיהיה בו קשר טוב ושמחה בחיים ביחד, וזה גם הדבר הראשון שהיא נתבעת לעשות." היא השתתתה וחזרה שוב לאט. "זה הדבר הראשון."

חזרתי הביתה, הכנסתי למקרר את העוגות שאמי דחפה לידי מה'סיום', הכנתי לילדים ארוחת ערב, ומילותיה מתערבלות בתוכי.

'לא רוצה!' תבע קול מתוכי. 'לא רוצה. לא רוצה. לא רוצה! אני לא מוכנה לוותר על כל מה שרציתי – כאילו כלום. לא מוכנה להשלים עם חיים שמתנהלים סביב חנות, ועם למוד תורה של שעה ביום במקרה הטוב. לא רוצה! אני טובה לא פחות מנחמה, ומהאחיות האחרות שלי! ואם בעלי היה לומד כמו אחי, גם אני הייתי ניצבת היום במקומה של גיסי, מלאת ספוק ויודעת שבזכותי עלה בידי בעלי לסיים את כל הש"ס. לא רוצה!'

'את בסך הכל רוצה כבוד והערכה.' קינטר קול אחר.

'לא נכון!' צעקתי עליו. 'כך זה רק נראה! אני רוצה לזכות במעלה של לומדי תורה, ואני רוצה תחושת ספוק ושלמות רוחנית. זה מה שאני רוצה! מותר לי לרצות!'
הילדים אכלו ארוחת ערב. לקחתי את התינוק לאמבטיה. הטלפון צלצל. התעלמתי. רחצתי את התינוק, וכשכבר היה לבוש, הלכתי לשמוע את התא הקולי.

"אני מתעכב היום." שמעתי אותו. "אגיע כנראה עוד שעה. את יכולה להחזיר לי צלצל." לא החזרתי.

השכבתי את התינוק עם בקבוק, וחזרתי למטבח. גביע לבן היה הפוך על מכנסיו של בן השלש, והבכורה הרכיבה קליקס בתוך הפרורים שעל הרצפה ליד השולחן.

"שבי ליד השולחן!" צעקתי עליה. היא הסתכלה עלי מבוהלת. "אני לא מרשה לשחק במטבח!" היא התיישבה מהר, ובן השלש פרץ בבכי. "תאכל יפה!" אמרתי לו בתקיפות, מנגבת מהר את מכנסיו בניר סופג. "אני שמה לך סינור, ותאכל בלי לקום!"

הושבתי אותו על הכסא, עיני נתקלות בחשבון לתשלום ארנונה שהיה מוצמד למקרר. ארנונה על החנות. אצל נחמה מוצמדים דברים אחרים אל המקרר. עוד עשר – עשרים שנה יהיה כנראה בעלה ר"מ בשיבה, או משהו, ובעלי?

אולי יפתח סניף נוסף לחנות?

טעיתי. חלפה רק שנה, עד שנפתח סניף חדש לחנות, אבל אני מקדימה את המאוחר.
בעלי חזר באותו ערב, באיחור. בדיוק ברגע בו סיימתי להשכיב, אבל באופן סופי, את שני הילדים. אחרי ה'אני צריך לשרותים', 'אני צמא' ו'תכסי אותי' האחרון באופן סופי ומוחלט לגמרי.

ברגע שבו יצאתי מהחדר שלהם, הוא נכנס.
 "אבא!" קראה הבכורה, וכרגע היו שניהם בחוץ, רצים ומפזזים לעומתו.
 בן השלש חבק את רגלו, והגדולה קפצה לבין זרועותיו. "תרים אותי! תרים אותי!"
 "הרגע הם הלכו לישון!" זעפתי.
 "אני אשכיב אותם שוב." הוא ענה, והניף את הגדולה באויר. "כיף לך שאבא חזר הביתה?"
 השתתקתי.
 "תרים גם אותי!" צווח בן השלש.
 "בטח גם אותך!" הוא השיב, "עוד רגע!" ושוב הניף את הגדולה. "את לא פוחדת?"
 היא צהלה באושר. את פניו של בעלי לא ראיתי.
 נכנסתי משם למטבח. 'לא רוצה!' חזר ואמר הקול ההוא, אבל עכשיו הוא היה תקיף פחות.
 'את סתם כפזית טובה.' אמרתי לעצמי. 'ילדה קטנה ומפונקת. קבלת כל כך הרבה טובים, ואת כועסת וממורמרת בגלל משהו אחד.'
 'זה המשהו הכי חשוב.' ענה הקול ההוא. 'בלעדיו לא שוה לי כלום.'
 'כן?' לגלגתי עליו בכעס אירוני. 'כלום? לא שוה לך שלילדיך יש אב אוהב? לא שוה שהוא דואג באכפתיות שלא יחסר כסף לאוכל ולבגדים? לא שוה לך שהתברכת בבעל טוב לב וירא שמים? ממש ממש כלום לא שוה לך? אולי תתבגרי קצת?'
 'זה לא קשור ל"להתבגר".'
 'זה קשור מאד! תחשבי רגע על מה שאת עושה! האם את לא מאמללת אותו!'
 הקול ההוא ענה משהו, אבל אני השתקתי אותו בתקיפות. 'פעם אחרת אקשיב לך.' אמרתי לו.
 'עכשיו - שקט! אני לא יכולה לתת לך לנהל אותי!'
 ניקיתי את השולחן, מקשיבה לקולו של בעלי המשוחרר עם הילדים בחדרם. האם הוא מרגיש שרק הם חיכו לו?
 'הוא נותן הרבה, אבל את הדבר שהכי חשוב לך, הוא לא נותן.' הזדחל שוב הקול ההוא.
 'את זה הוא לא צריך לתת.' השבתי לו בכובד ראש, וחתכתי בצל כדי להכין לו חביתה טעימה.
 'הוא צריך למצוא את הדרך לחיות את החיים שלו כפי שהוא מוצא לנכון, לא לנהל אותם לפי הרצונות שלי.'
 הוצאתי מהמקרר את העוגות מהסיום, וסדרתי אותן בצלחת על השולחן.
 "אמא שלי שלחה לך." יכולתי לומר לו בחיוך כשהוא התיישב לאכול לבסוף, אבל הוא לקח מהחביתה. "איך היה ב'סיום'?" שאל. "זה היה נראה מוזר, שלא הגעתי?"
 "לגמרי לא." עניתי בכנות, מודעת פתאום לאי השקט שבעיניו
 איך חשבתי עד היום שההתמודדות מול משפחתי היא רק שלי? איך לא תפסתי בפני איזה קושי הוא עומד? ואני הייתי בטוחה, שיש בי רגישות.
 אבל באמת יש בי.

בשבועות שאחר כך, התרחבה החנות והצליחה, ואני נעשיתי מודעת מאד לכך ששום מצוה אינני עושה כשאני מקבלת בסבר פנים חמוצות את בקשתו לקנות בגדים יפים לילדים, בקשה המלווה בכמה שטרות. לא פנים של קדושה מעונה יקנו לי את הכניסה לגן עדן, אבל משהו אחר כן.

זה היה שונה כל כך מכל מה שהורגלתי לחשוב, ממה ששאפתי אליו תמיד, ושוב הלכתי לשוחח עם הרבנית. לא הופתעתי כשהיא אשרה את ההבנה שהבשילה בתוכי, ואף הוסיפה עליה, אבל קבלתי ממנה כח.

כח לסגל לעצמי אורח חיים מצטמצם פחות, מאפשר יותר, שונה כל כך מהמקובל בסביבתי הקרובה. כח להרגיש באי ההערכה מצד אחותי בשאלה 'כמה עלה הסרפן הזה?', ולשמוע את גיסתי מספרת על התבונה שבקניית רהיטים מיד שניה. והייתי צריכה לזה כח.

בעלי קנה אגרטל יוקרתי לסלון, ואני שמתי בצד את מה שהייתי צריכה לשים, והנחתי לשמחה פשוטה להכנס לתוכי. "איזו הפתעה!" אמרתי לו בהנאה כנה. "קולע בדיוק לטעמי!"

החנות התרחבה, ואז החלו הדבורים על פתיחת סניף נוסף "עשינו עבודת שטח." בתקופה זו כבר שיתף אותי בעלי יותר בעיני החנות. "באשדוד יש לנו סיכוי טוב להצליח." "זו נסיעה של שעה." ציינתי.

"ארבעים וחמש דקות." הוא דייק. "אבל זה שווה." לא רציתי שהוא יפתח. לא ידעתי מה להגיד, האם להגיד. שערתי שבעלי הוא זה שיפתח את הסניף החדש, ולא שותפו, וצדקתי. "אני העדפתי כך." הוא אמר לי מששטחתי לפניו את אי הצדק שבענין. "אני מעדיף להיות בשטח, לראות איך הולך. אי אפשר לנהל חנות חדשה מרחוק." "והשותף שלך?"

"הוא סומך עלי, ואל תשכחי, נשאר לו העול של החנות כאן." "ואתה לא סומך עליו?"

"משהו כזה." הוא גיחך. "זה לא בדיוק 'לא סומך', אבל אני מעדיף לעשות זאת בעצמי." הוא התחיל לצאת מהבית מוקדם יותר בבוקר, ולחזור מאוחר יותר בערב. "כשהעסק קצת יתייצב, אכניס עובד שישאר בחנות אחר הצהרים במקומי." הוא הבטיח נוכח הקושי שלי לטפל בילדים לבדי. "עוד חודש-חודשיים."

השלמתי עם זה, מחכה שהחודש-חודשיים יחלפו. הם הפכו לשלושה, אבל אז הגיע העובד המובטח, והערבים נעשו קלים יותר. בעלי היה חוזר כבר בשעות אחר הצהרים, ואני הייתי יורדת עם הילדים לגינה, מאפשרת לו לנוח, לפני שיקום ויעזור לי בארוחת הערב וברחצות.

יושבת למטה עם שכנותי, שלעתים הוסיפו להתעכב עם ילדיהן ברחבה המשותפת, עד שהגיעו בעליהן מן הכולל.

הנסיעות הקשו על בעלי. הכבידה עליו גם העובדה שנמנע ממנו 'לקפוץ' שוב לחנות אחרי שעזב אותה, ולו גם בשביל דבר החשוב לו. פעמיים נסע לאשדוד שנית, אחרי שכבר חזר הביתה, ופעמים מספר עמד לעשות כן, ולבסוף חזר בו. ואז הוא התחיל לדבר על 'לעבור דירה לאשדוד'.

לא 'לדבר', אלא לזרוק את הרעיון באויר, כמו אפשרות היפוטטית, שברור לכל שאיש אינו מעלה בדעתו לחשוב עליה ברצינות. משפטים כמו – 'היה קל יותר אם היינו גרים באשדוד', או – 'הלוואי שהחנות במרחק הליכה', אבל פתאום תפסתי שהוא מתכוון ברצינות. "ברור שהייתי רוצה לעבור." הוא ענה לי כששאלתי אותו. "אבל אל תדאגי, אני יודע שאת לא רוצה. לא התכוונתי שבאמת שנעבור."

נדהמתי שלו זה ברור כל כך שהוא כן רוצה. אבל למה לא בעצם? הנסיעות היו לו קשות, ושום דבר לא קשר אותו לעיר מגורנו. הילדים עדיין קטנים, ויכולים להסתגל בקלות לעיר אחרת. נאנחתי בשקט. העיקר שהוא יודע שאני רוצה להשאר כאן. ואז הורע מצב העסק.

בערב היו שיחות פלאפון שנעשו לפעמים דווקא במרפסת. "את לא צריכה לדאוג." אמר לי בעלי. "את יכולה לקנות מה שאת צריכה, כרגיל." אבל אני הבחנתי במאמצים שלו לחסוך, וידעתי שתחושת הכשלון מניעה אותו לומר כך. "יהיה בסדר, בעזרת השם." אמרתי לו. "בכל עסק יש עליות וירידות." מבטו התבהר, מעט.

זמן קצר אחר כך הוא פיטר את העובד של אחר הצהריים. "אין לנו אפשרות לשלם משכורת." הוא הסביר לי, מבטו מוסט ממני. "אני מקווה שזה יהיה רק לתקופה קצרה." אבל התקופה הקצרה נמשכה ונמשכה. הוא היה יוצא לאשדוד אחר התפילה, וחוזר בערב, עייף וסחוט.

"הנסיעות האלה," אמר. "ואם רק הייתי יכול לישון בצהריים, זה היה אחרת לגמרי." החנות הייתה נסגרת בשעות הללו, אבל הוא היה צריך לבחור האם להשאר בה ולנמנם על הכסא, או להכנס לבית כנסת למשך הזמן הזה. ופתאום חששתי, שעכשיו הוא רוצה באמת לעבור דירה.

"לכאורה אין שום סיבה שלא." הוא אמר כשהשאלה הזו עלתה לשיחה בינינו. "לעבוד מהבית את יכולה גם שם, ההורים של שנינו ממילא גרים בעיר אחרת. שתי אחיותיך שגרות כאן? אני לא חושב שזו סיבה מספקת כדי להשאר." אבל הוא מהר להוסיף. "אני יודע שאת לא רוצה,

ואני גם לא רוצה ללחוץ עליך."
כך הנושא נסגר, כאילו.
למחרת הוא שוב חזר עייף, וגם ביום שאחר כך. אם היינו גרים באשדוד, הוא יכול היה לישון בבית, וגם לפגוש את הילדים בצהריים.
הוא לא היה צריך לפתוח את הסניף הזה!
היה לי קשה לשתוק, קשה ממש, אבל ידעתי שאת המשפט הזה אסור לי להגיד.
אסור באמת.

שבוע מתיש חלף, ועוד אחד.
"אולי כן נעבור?" הוא שאל אותי יום אחד. "זה לא כל כך נורא, לעבור דירה."
נסוגתי בשתיקה.
"למה, בעצם, את כל כך לא רוצה?"
"אני לא רוצה לעבור לעיר בלי משפחה." עניתי מיידית, אבל באותו רגע עצמו ידעתי שלא זה מה שבאמת מניע אותי.
מה אומר לכולם? 'אנחנו עוברים דירה כי בעלי פתח חנות באשדוד'? כמה נפלא. אחיותי חושבות שבעלי עדיין לומד בבקרים, הן אינן מעלות בדעתן שכבר מזמן עזב את הכולל לגמרי.
גם אחי כך. אפילו מהשכנות לא נעים לי.
'את ילדותי'. אמר קול בתוכי. השתקתי אותו בחריפות. רבי עקיבא לא רצה בתחילה ללכת ללמוד, כי חשש להיות נתון ללעג, ורחל - - - כמה שמעתי על רחל!

חודש נוסף עבר כך. קימצתי בקניות, גם בקניות של מצרכי מזון, ונזהרתי שבעלי לא יבחין בכך. הוא שב ייגע כל ערב, ולא הזכיר עוד את רעיון ההעברה, אבל האור שבעיניו עומעם.
'את מגזימה.' הטפתי לעצמי ערב אחד. 'מה יקרה אם תעברו דירה? תהיה לך אי נעימות, אבל תראי מה את מפסידה עכשיו! מה הוא מפסיד! והילדים, לא אכפת לך שהם לא פוגשים אותו במשך היום כולו?'
'תפסיקי!' בעצמי נדהמתי מהמילים שפרצו לתודעתי. 'את לא מבינה כלום! אני לא רוצה שבעלי ינהל חנות! אני רוצה שהוא ילמד! לא רוצה לעבור דירה בשביל חנות!'
חשבתי שכבר התגברתי על זה, והנה גיליתי שלא. הייתי זקוקה לימים נוספים כדי להתמודד עם התחושה הזו, כדי להטמיע בתוכי את מה שבאמת האמנתי בו, ואז אמרתי לו שאני מוכנה לעבור.
"ברצינות?" עיניו אורו. "אני שמח. באמת אין טעם להמשיך ככה!"
הוא ברר על דירות באזור מועדף, ואני עקבתי מהצד בלב נוקף, משכנעת את עצמי שוב שאני עושה מעשה נכון.

הדירה השניה שראינו יחד, הייתה מעולה. יפה ומרווחת, מאווררת.
 "אם אתם רוצים אותה, אז כדאי לכם לסגור מיד עם בעל הבית." אמר לנו השוכר. "יש זוג
 שראה אותה לפניכם, ועוד שניים אמורים לבוא עוד מעט. דירות כאלה טובות, אין הרבה."
 האם הוא מדבר בכנות? לא ידענו, אבל שערנו שאכן הדירה מבוקשת.
 "נסגור מיד?" שאלתי את בעלי כשיצאנו משם.
 הוא הסכים, הוציא את הסלולרי מהכיס, חייג, וניתק במפתיע.
 "מה קרה?"
 "חכי רגע."
 הלכנו עד לקצה הרחוב.
 "מה קרה?" שאלתי שוב.
 "אני לא בטוח שכדאי."
 "מה לא כדאי?"
 "לעבור דירה."
 "מה?"
 הוא נשמע לא לגמרי כמו הוא עצמו.
 "אני חושש שאתחרט על המעבר."
 "מה???"
 הוא חמק ממבטי. "אני יודע שאת לא רוצה לעבור, ואני חושש שתתחרטי."
 "שאני אתחרט?"
 "כן, או שלא ממש תתחרטי, אבל שיהיה לך קשה." הוא דבר מהר. "אני לא רוצה לחיות
 בהרגשה שהקרבת קרבן, ושקשה לך. אולי עדיף שנמשיך כמו עכשיו."
 עצרנו ליד מעבר החציה.
 "זה כן בסדר מציד." השבתי, בלי לדעת מה לומר, בלי לדעת מה אני באמת מרגישה. "אני לא
 אתחרט."
 "תחשבי על זה עוד." ענה קצרות.
 שוב הלכנו לאורך הרחוב. זוג מבוגר נכנס לבנין ממנו יצאנו זה עתה. אולי גם הם באו כדי
 לראות את הדירה.
 "הדירה עלולה להתפס." אמרתי.
 "אולי מוטב שכך."
 נשענתי על גדר האבן הנמוכה. הנסיעות שמעייפות אותו, מנוחת הצהרים שאין לו, ההתמודדות
 שלי עם השכבת הילדים כל ערב - - -
 "בא נסגור על הדירה, וזהו. אחר כך לא נמצא דירה כזו."
 "אנחנו צריכים לחשוב עוד." הוא היה רציני.

"כבר חשבנו בבית. זה קשה מדי ככה."
שוב חמק ממבטי. "אולי אחר כך יהיה קשה יותר."
"למה יהיה קשה?"
"את לא מבינה למה?"
שחקתי בנעלי באבן חצץ קטנה.
'אני לא רוצה לחיות בהרגשה שהקרבת קרבן.' הוא אמר לפני כן.
זו ההרגשה שתהיה לו?
אני אכן מוותרת כאן, המון. קשה לי לעבור למקום חדש, לא נעים לי ממשפחתי וגם מאחרים,
קשה לי להשלים עם זה שאנחנו עוברים בגלל החנות. אם הוא לא היה פותח סניף נוסף, אם
לא היה יוצא לעבוד, לא היינו עכשיו בבעיה כזו.
פסיעותיו של הזוג המבוגר טופפו מאחורינו.
"זו דירה מצוינת." שמעתי את האשה. "תתקשר ותסגור איתם עכשיו."
"לאט לאט." הוא אמר. "קודם נגיע הביתה, ונשאל את זאביק."
"יתפסו אותה בינתיים!"
"צריך לשאול את זאביק."
הם חלפו על פנינו. קודם היא, ואחר כך הוא, חצי פסיעה מאחוריה.
"תתקשר ותסגור איתם." שמעתי את קולה דוחק.
הוא לא הוציא את הסלולרי.
שניהם התרחקו.
אבן החצץ חרקה תחת נעלי. אין לנו ברירה אלא לעבור, אבל הלוואי שלא היינו נמצאים עכשיו
במצב הזה. הלוואי שהסניף פשוט לא היה מוקם.
פתאום הבנתי עוד יותר מה מרתיע אותו.
האם התסכול הפנימי שלי יבעבע כאן, בחיים החדשים שלנו? האם ארגיש כל העת שכלל לא
היינו צריכים להגיע לכאן?
והוא כל כך בסדר תמיד, משתדל לתת, ומתחשב.
זה לא מגיע לו.
"אני רוצה לעבור." אמרתי. "תתקשר אליו ונסגור."
"את בטוחה?"
"לגמרי."
סגרנו על הדירה.

ארבע שנים חלפו מאז.
הסתגלתי למקום המגורים החדש, אבל לא לביקורת הסמויה מצד אחיותי וחלק מחברותי.
בעלי עובד במשך היום כולו בחנות, אבל בביתנו שורה השכינה.

באותו יום עליו התחלתי לספר, לא קראתי את גליון הנשים בבוקר, אחרי שסגרתי את דלת הכניסה, והותרתי את השכנות על מילותיהן בחוץ, משכה את תשומת ליבי הכותרת: 'הכל בשביל התורה.'

לקרוא או לא לקרוא?

רפרפתי בעיני, מודעת מאד לכאב, שלמרות הכל, עדיין קיים בתוכי. מתעמתת שוב עם הרצון שלא הוגשם,

מזכירה לעצמי שוב שהרצון האמיתי שהיה צריך להתגשם, הוא הרצון לעשות את רצונו של השם. חושבת על כך שעל נשים כמוני אף פעם לא יכתבו, לעולם לא יקשרו להן כתר.

רק מלכו של עולם יודע עד כמה הן ראויות לו.

גגון ממש טוב

לא ככה חשבה כבי שתראה קניית העגלה לתינוקת החדשה.

הייתה בטוחה שהם יחכו שבועיים-שלושה אחרי הלידה, עד שהיא תרגיש שהיא מסוגלת להגיע לחנות ולבחור. את התינוקת הם ישארו בהשגחת בייביסיטר עם שאר הילדים, ויחד יצאו במונית לקניה חגיגית.

ככה היא חשבה.

אבל בסוף, שבועיים אחרי הלידה, הם היו עדיין המומים ושבורים מכדי לחשוב על קניית עגלה. היא האכילה, ובכתה, ורחצה, והחליפה טיטולים, אבל בעיקר ליטפה את התינוקת, ונשקה לה, והבטיחה לה שהם אוהבים אותה ככה. כמו שהיא נולדה. גם אבא אוהב. הוא רק עדין לא לגמרי התרגל.

איתמר טיפל בילדים כל הזמן הזה. הכין לכבי ארוחות. שאל מדי פעם אם צריכה עוד משהו. כבי ענתה שלא. לא אמרה לו שהיא רוצה שפעם אחת יחליף טיטול לתינוקת, כמו שעשה לפעמים לילדים הגדולים יותר אחרי שנולדו. גם לא בקשה ממנו להרים את התינוקת כשצווחה. היא הבינה שקשה לו.

"לנשים יש רגש אימהי שלאבות אין." אמרה לה אחת מאותן אמהות מנוסות שבאו לתמוך בה אחרי הלידה. "הן יותר מסוגלות לאהוב כל ילד כמו שהוא."

והיא נוכחה לראות שזה נכון.

כך היה גם כשהיא רצתה לקנות עגלה.

עבר כבר חודש ושבע. היא התחילה לחזור לכוחות. גם התינוקת קצת גדלה. עוד לא הזדמן להם לצאת איתה לטייל, כמובן. העגלה הישנה החורקת שמשה אותם לביקורים הבלתי נגמרים אצל הרופאים.

"מתי נוכל לצאת לקנות עגלה חדשה?" היא שאלה את איתמר.

הוא הסתכל בה המום, כאילו שאלה אותו מתי נראה לו ששניהם יתחילו לעבוד במלצרות.

"עגלה למי?"

"לתינוקת." היא בלמה את הרוגז שכמעט פרץ בין מילותיה.

איתמר הסתובב לשיש, והניח בכיור כמה כלים מלוכלכים.

"אנחנו צריכים עגלה." היא הזכירה לגבו. "דברנו על כך עוד לפני הלידה."

"אני זוכר." הוא פתח את הברז.

כבי התיישבה לאט.

איתמר התחיל לשפשף את הסיר של המרק.

"אתה חושב שתוכל מחר?"

"לא יודע."

היא חיכתה.

הוא הפך את הסיר וקרצף את התחתית שלו.

"עדיף שתלכי עם מישהו אחר."

"עם מישהו אחר???"

"עם אמא שלך. או עם ריקי."

היא הסתכלה בו בעיניים קרועות לרווחה, אבל איתמר רק שטף את התחתית, וקרצף שוב. כבי נמלטה לחדר, סגרה את הדלת, והציפה את הכרית בדמעות.

"הוא צריך עוד להתרגל אליך." היא נחמה אחר כך את התינוקת, כשהחליפה לה טיטול. ואז חבקה אותה בכוח, וכיסתה את מצחה בנשיקות. 'בינתיים אני אצטרך להיות חזקה בשביל שנינו', היא לחשה בלי קול, כדי שהתינוקת לא תשמע. שלא תדע שצריכים להיות חזקים בשבילה. שלא תרגיש שהיא סיבה לצער, ולבכי, ועכשיו גם למתח חדש שעומד ותלוי בין ההורים שלה כמו עשן אפור בתוך חדר סגור.

'אני אהיה חזקה בשביל שנינו', היא הבטיחה לעצמה באותו יום בצהריים, ובערב, ובבוקר שאחרי זה.

היא תהיה חזקה בשביל שניהם. היא תאהב את התינוקת בשביל שניהם. היא תתגבר על הקושי הזה שהגיע אליהם פתאום בשביל שניהם. היא לא תגיד לאיתמר מילה של ביקורת למרות שקשה לה. היא לא תדרוש ממנו דברים שהוא אינו מסוגל אליהם. היא לא תבקש ממנו ללכת איתה לקנות עגלה.

חלף עוד יום עד שהיא ממש השלימה עם כך, וכבר הייתה מספיק בטוחה ורגועה ללכת לבד. שום בייביסיטר היא עוד לא השאירה עם התינוקת מהלידה, אז היא תבקש מאמא שלה לשמור עליה, ותלך לבד לחנות. מקסימום היא תרים משם טלפון להתייעץ. אין לה חשק לבקש מריקי להצטרף אליה.

היא רק עדכנה את איתמר שהבוקר היא תצא לקנות עגלה לתינוקת, והוא רק איחל בהצלחה, ואחר כך רק שאל איפה היא משאירה את התינוקת – אולי כי חשש שהיא מתכננת לבקש ממנו לשמור עליה, והיא רק ענתה לו שאצל אמא שלה, וזהו.

החנות לא הייתה רחוקה מהבית של אמא שלה, והיא אפילו הלכה רגלית.

רק זוג הורים אחד היה שם, ואחד המוכרים התפנה אליה מיד. "אני צריכה עגלה משולבת." היא ענתה. "בשביל תינוקת בת שישה שבועות."

"מזל טוב." המוכר חיך, והיא מתחה את שפתיה, כמו שכנראה יהיה עליה לעשות הרבה כאשר תצא לרחוב. אבל זה באמת 'מזל טוב'. הכל משמים, והכל לטובה, וגם ילדה שיש לה תסמונת דאון יכולה להרוות בנחת, כמו שאמרו לה כבר כל כך הרבה, ובצדק.

היא הלכה בעקבות המוכר, ובבת אחת הייתה מוקפת בעשרות עגלות צבעוניות, חדשות, חגיגיות. המוכר המיומן הסתובב ביניהן בקלילות, מצביע ומסביר, משווה בין קלות הקיפול של עגלה אחת, לבין נוחות הכיבוס של אחרת.

"אני רוצה עגלה עם גגון טוב." שמעה את עצמה אומרת.

"גגון טוב?" המוכר פתח בנקישה את העגלה שהחזיק. "למה את מתכוונת?"

"גגון שמצל טוב על התינוק." היא הסבירה. "בעגלה הקודמת שלי היה הרבה פעמים שמש על התינוק, וזה הפריע."

"אהמ.. מענין." המוכר סקר את העגלות שסבבו אותם. "טוב, אז תראי. בעגלה הזו – "

"מה מענין?" היא קטעה אותו.

"זו בקשה מעניינת." שוב חיך. כאילו חש בטעיות שמתחת למילותיה, ובקש לרצות אותה. "את לקוחה ראשונה ששמה דגש קודם כל על הגגון, אבל כל אחד מה שחשוב לו. לכן אני כאן. הנה." המוכר גלגל עגלה אפורה אחת. "פה אפשר למשוך את הגגון ממש קדימה. תראי."

הגגון נענה בקלות למגע היד, וירד כמעט עד למושב העגלה.

היא לא ממש ראתה. עיניה התמלאו בדמעות זעזוע, כי פתאום היה לה ברור למה הגגון חשוב כל כך.

"אני אחשוב." היא מלמלה מול המוכר הנדהם ורצה החוצה. עצרה את המונית הראשונה שראתה, כי ידעה שלא תחזיק מעמד עד הבית. נלחמה בדמעותיה במעלית, והתייפחה בקול ברגע שסגרה את דלת הבית מאחוריה.

קרסה על כסא במטבח, ובכתה ובכתה ובכתה. מצחה נשמט על זרועה המקופלת. דמעותיה הרטיבו את שרוולה וטפטפו על פורמייקת השולחן הסדוקה. נס שהילדים לא בבית. טוב שאיתמר לא רואה. היא צריכה להיות חזקה בשביל שניהם. היא תהיה. היא תתאושש והיא תהיה חזקה. זה הכל לטובה. הכל משמים. הכל לטובה. היא תצליח להתמודד.

חנקה את ההתייפחות. הרימה את הראש כדי לקחת טישו.

ופלטה צווחה.

מישהו עמד ליד המשקוף והתבונן בה.

איתמר.

אולי היא לא רואה טוב.

"לא התכוונתי להבהיל אותך." הוא התנצל.

היא בלעה את רוקה. "לא הלכת לכולל?"

"לא הרגשתי טוב."

הוא עדיין עמד. היא ישבה. רק שניהם. אפילו התינוקת לא הייתה בבית, ויחד עם זאת הייתה הכי נוכחת שרק אפשר.

"מה קרה?" איתמר שאל.

"כלום." היא ענתה.

"כלום?"

"כלום."

"קנית עגלה?"

"לא. לא הצלחתי."

ניגבה את עיניה, וחיכתה.

ציפתה שישאל עוד. שיגיד. שינחם. שיפתח שרוול מבעד הענן העכור התלוי ביניהם.

איתמר רק עמד שם. "רוצה לשתות משהו?"

"לא." ירתה במרי, ועצרה את עצמה מלהמשיך. לא רצתה לשתות. לא רצתה שהוא יברח להציע לה שתשתה. רצתה לדבר על הזעזוע שהכה בה בחנות. רצתה להעז לחלוק איתו את חווית הבדידות שלה שם. השתוקקה שהוא יהיה שותף איתה. שיבין. שהם ידברו. הם שניהם ספגו מכה. היא כאמא, הוא כאבא. ועכשיו לשניהם יש את התינוקת. זו התינוקת של שניהם. לא רק שלה.

"אולי קפה?" הוא ניסה שוב.

"אני לא רוצה לשתות." היא אמרה בקול מרוסן היטב, וקמה משם בלי להוסיף מילה. היא לא תגיד לו מה היא באמת מרגישה. היא חייבת להיות חזקה בשביל שניהם.

ידעה שהגיע הזמן ללכת לאמא שלה, לקחת את התינוקת. היא רק תשטוף קודם את הפנים, שלא יראו עליה כלום.

אבל רק ישבה על המיטה בלי לזוז.

שמעה אותו מתעסק במטבח.

ובבת אחת ידעה שזה לא יוכל להמשיך ככה.

היא לא תצליח להיות חזקה בשביל שניהם. אולי חודש כן. אולי חודשיים. אולי תסחט ותדכא ותחנוק את עצמה בכל הכוח ותחזיק מעמד שנה או שנתיים, וזהו.

וענן העשן שתלוי מעליהם לא יתפוגג מעצמו. הוא רק ילך ויתחזק ויתעבה ויהיה סמיך ועכור עוד יותר.

כי היא תשתוק, והוא ישתוק, והיא תשתוק, והוא ישתוק, ונפשו של כל אחד מהם תישרט בדברים שלא אמר, שלא בטא, שלא הבין ושלא הובן.

יום אחד תחבוט בהם העובדה שלא עשן עמום חוצץ ביניהם, אלא קיר שחור.

כבי מצמצה.

אחר כך נשענה על הכרית, והרפתה ממנה.

ואז היא קמה והלכה אל המטבח. איתמר ניקה את השולחן משאריות הסנדוויצ'ים של הבוקר.

"קשה לי ללכת לבד לקנות עגלה לתינוקת." היא אמרה לגבו.

הוא סגר את המכסה של חמאת הבוטנים. "לכי עם אמא שלך, היא תעזור לך להחליט."

"אני רוצה ללכת איתך." קולה רעד.

הוא ניקה בטישו שתי טיפות שזלגו על הקופסה מבחוץ.

היא הביטה בו, וחיכתה שיענה. פניו היו מתוחות, גבותיו מכווצות. נשימתה נעתקה כשגילתה שערות לבנות שזורות בפאותיו. פעם ראשונה שהיא רואה אותן.

הן לא היו שם עד הזמן האחרון.

בשפתיים הדוקות הוא השליך את הטישו המשומש לפח.

בעצם, למה הוא בבית עכשיו?

"לא הרגשתי טוב." הוא ענה לה לפני כן.

אבל היא ידעה שאין לו חום, שבעיקרון הוא בסדר. משהו אחר גרם לו לא ללכת לכולל. הוא ידע שהיא יוצאת. הוא רצה להיות בבית בשקט. הוא היה צריך זמן לעצמו, והוא אף פעם לא ככה. הוא בסוג של משבר.

ועכשיו היא באה ואומרת לו שלמרות זאת היא רוצה שילך איתה לקנות עגלה.

היא כן צריכה להיות חזקה בשביל שניהם.

אבל אם תתעקש לנסות, הענן ביניהם רק יגדל ויתעבה. היא תהיה אומללה. הוא יהיה אומלל.

"אני צריכה אותך." היא לחשה עכשיו, כי לא בטחה בקולה. "אני צריכה שתלך איתי."

הוא רק נאנח.

ורק הניח את חמאת הבוטנים בארון, ורק אסף את הפרורים המפוזרים על השולחן.

"תלך איתי?" היא הפצירה. "מתי שתוכל. אני אחכה עד אז."

הוא קשר את השקית של הפרורים.

"איתמר."

מבטיהם נפגשו.

"בסדר." הוא רק אמר.

וזה הספיק.

לא ככה חשבה כבי שתראה קניית העגלה לאפרת, התינוקת החדשה שלהם.

היה זמן שהייתה בטוחה שהיא תלך לבד. שאמא שלה תשמור על אפרת, שאיתמר רק ימתח את שפתיו לרבע חיוך כשהיא תחזור עם העגלה החדשה.

אבל שלושה חודשים וחצי אחרי הלידה הם הגיעו ביחד לחנות.

אמא שלה נשארה עם אפרת, בייביסיטר שמרה על הילדים. הם שניהם עמדו בין עשרות עגלות חדשות, צבעוניות, יפהפיות.

המוכר הצביע והסביר והשווה ושכנע. כבי בדקה כבאקראי את הגגונים. לא רצתה לומר בקול מה היא מחפשת, אבל ידעה.

גגון ממש טוב. שיכול לרדת, שיכול לתת צל, שיכול להסתיר את פניה של אפרת, התינוקת שלהם.

כי הכל משמים והכל לטובה, אבל לפעמים היא לא תרצה שכל אחד שתפגוש בו יראה מיד את אפרת, ויסיט מבט, או ירחם או ינחם או כל דבר שהוא. לפעמים תעדיף לא לראות מולה עיניים שחוקרות את הפנים המלוכסנים הקטנים שבעגלה. ואחר כך אותה. את האמא של התינוקת הפגועה.

לפעמים היא תרצה להסתיר את אפרת לרגעים.

זה נשמע רע, אבל זה בעצם בסדר.

איתמר משך עגלה כחולה אחת מתוך המבחר. "מה את אומרת על זו?" הוא שאל.

היא בדקה את הגגון, והוא ידע מדוע, והבין. והיא לא בכתה, ולא הרגישה צורך לברוח פתאום למונית.

והוא עמד שם, כאילו הכל רגיל. והיו כמה שערות לבנות גם בזקנו, אבל עיניו היו רגועות.

היא ידעה שעוד יהיו רגעי שבירה. לפעמים שלו. לפעמים שלה. אבל היא לא תהיה חזקה בשביל שניהם, וגם לא תנסה. כל אחד מהם יהיה חזק, או חלש, או כל דבר אחר. אבל את המסלול הזה, שהם הוטלו לתוכו, הם יעשו ביחד.